

Konstytucja 17 marca 1921 r.

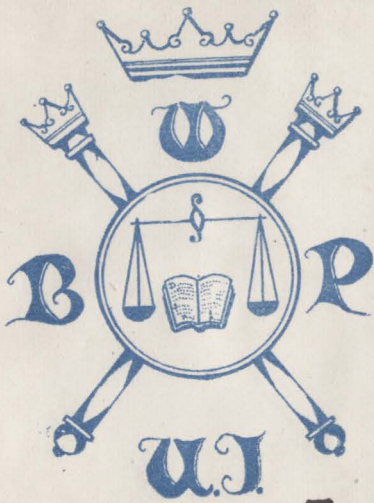
IX-1921-005

WARSZAWA — 1921.

Wydawnictwem dziennika Rzeczpospolita

SKŁADY GŁÓWNE

W Warszawie i Wielkopolska Reklamy.

IX- 1921- 005

WPS-2.599

Konstytucja 17 marca 1921 r.

TREŚĆ: Wstęp

Kronika prac konstytucyjnych

Zasady konstytucji

Zestawienie porównawcze

Tekst ustawy

Wydz. Bibl. Prawnicza

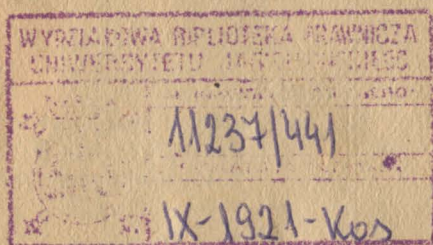
1806165004

WARSZAWA — 1921.

Nakładem dziennika Rzeczpospolita

SKŁADY GŁÓWNE:

Gebethner i S-ka i Wielkopolska Agencja Reklamy.

WSTĘP.

Wskrzyszona ze stanu przeszło stuletniej niewoli, pozbawiona bezpośredniej łączności z wielkimi, na wolności i kulturalnie politycznej wyrosłymi ustrojami zachodniego świata, rzucona na pochyłość zamętu i przewrotu i stłaczana po niej gwałtownie ku barbarzyńskiej, spiskiem, terrorem i autokracją przepojonej przepaści Wschodu — Polska okazała się наконец znowu godną siebie.

Nie pozwoliła się zepchnąć do rzędu drobnych, upośledzonych ustrojów państwowych, nie przekreśliła wyników dotychczasowej, tysiącletniej cywilizacji ludzkiej, ażeby od niczego zacząć porządek świata na nowo, bo na żywym ciele narodu przedsięwziętych prób i wiwisekcji.

Stworzyła ustrój wolny i żywotny, a jednocześnie zapewniła byt, porządek i potęgę państwa. Przyjęła urządzenia konstytucyjne zachodnie i europejskie, zabezpieczające obywatelom najszerszy wymiar praw i swobód politycznych a zarazem gwarantujące i obywatelom i państwu bezstronny wymiar sprawiedliwości, rozumne ustawodawstwo i silny, uporządkowany rząd, rząd, oparty na zasadzie podziału funkcji i odpowiedzialności, rząd ześrodkowany, jak należy, w ręku czynnika odpowiedzialnego parlamentarnie, rząd nie zostawiający miejsca na tarcia i swawolę rząd jednolity, prawny, mocny.

Niemaliśmy trudnościami i niebezpieczeństwami była najeżona droga wiodąca Sejm do dokonania tego wielkiego dzieła. Od pierwszej, jeneralnej debaty z maja 1919 r. poprzez zdecydowany projekt rządowy z d. 21 stycznia 1920 r., do dnia powzięcia ostatecznej uchwały ileż potrzeba było pracy rozumów

i serc, jakiej przemiany zakorzenionych pojęć, ile przyrostu poczucia odpowiedzialności za przyszłość Polski, ażeby idea porządkowania wszelkich Interesów partykularnych dobru Rzeczypospolitej mogła była odnieść ostateczne zwycięstwo!

Jest ono w tej chwili już za nami i będzie po wsze czasy żywym pomnikiem wiary w Polskę, jednym więcej dokumentem, że naród nasz w chwilach rozstrzygających umie odnaleźć siebie.

Niechaj w tem pierwszym wydaniu Konstytucji, jednemu z tych szczęśliwych, którym wolno było w to dzieło wlać najlepszą część swej duszy, będzie też pozwolone dać wyraz głębokiemu przeświadczeniu, że naród nasz, że przedewszystkiem obywatele powołani do tego w pierwszym rządzie przez swe wykształcenie uczynią wszystko, ażeby pożytek z tej wielkiej ustawy był jaknajpowszechniejszy i jaknajrychlejszy.

Stare to zdanie, że Rzeczpospolita, a cóż dopiero Rzeczpospolita parlamentarna jest najtrudniejszą formą rządów, że stoi ona cnotą obywateli. Oby ta cnota, cnota miłości, mądrości i dojrzałości politycznej społeczeństwa rozproszyła resztę mgieł utkanych z niewiary, nienawiści i nieświadomości i zabłysła jaknajrychlej jasnym słońcem nad całą naszą wielką Ojczyzną Polską!

Dr. Edward Dubanowicz.

Kronika prac konstytucyjnych.

Podstawą ustroju prawno-państwowego Rzeczypospolitej polskiej aż do chwili uchwalenia przez Sejm Konstytucji była uchwała sejmowa z dn. 20 lutego 1919 r.

W dniu tym na trzecim z kolei posiedzeniu Sejmu złożył Naczelnik Państwa oddaną mu przez Radę Rejencyjną władzę w ręce Marszałka Sejmu. W odpowiedzi na deklarację P. Naczelnika Państwa, powziął Sejm jednogłośnie następującą uchwałę:

Sejm przyjmuje oświadczenie Józefa Piłsudskiego, że składa w ręce Sejmu urząd Naczelnika Państwa do wiadomości i wyraża mu podziękowanie za pełne trudów sprawowanie urzędu w służbie Ojczyzny.

Aż do ustawowego uchwalenia tej części Konstytucji, która określi zasadnicze przepisy o organizacji naczelnych władz w państwie polskiem, Sejm powierza dalsze sprawowanie urzędu Naczelnika Państwa Józefowi Piłsudskiemu na następujących zasadach:

1. Władzę suwerenną i ustawodawczą w państwie polskiem jest Sejm Ustawodawczy. Ustawy ogłasza Marszałek Sejmu z kontrasygnaturą prezesa ministrów i odpowiedniego ministra fachowego.
2. Naczelnik Państwa jest przedstawicielem państwa i najwyższym wykonawcą uchwał Sejmu w sprawach cywilnych i wojskowych.
3. Naczelnik Państwa powołuje Rząd w pełnym składzie na podstawie porozumienia z Sejmem.
4. Naczelnik Państwa oraz Rząd są odpowiedzialni przed Sejmem za sprawowanie swego urzędu.
5. Akty państwowe Naczelnika Państwa wymagają podpisu odpowiedniego ministra.

Uchwała sejmowa z dn. 20 lutego stała się fundamentem porządku prawnego państwa w okresie prowizorium konstytucyjnego, opartego na trzech zasadach: 1) suwerenności Sejmu, 2) odpowiedzialności Naczelnika Państwa przed Sejmem, 3) połączenia najwyższych władz, cywilnej i wojskowej w jednym ręku.

Ustalając w przepisach o naczelnej organizacji władz państwowych ogólne normy prowizorium konstytucyjnego, przewidywał Sejm bardzo krótkie trwanie tego okresu i szybkie rozpoczęcie prac nad rządowym projektem ustawy konstytucyjnej. Z powodu bardzo trudnych i absorbujących całą energję spraw polityki zagranicznej inicjatywa Rządu opóźniła się. Przedłożył on Sejmowi dopiero dn. 6 maja 1919 r. nie projekt ustawy konstytucyjnej, ale *projekt deklaracji Konstytucyjnej*.

Rządowy projekt deklaracji konstytucyjnej z dn. 6 maja odznaczał się brakiem jasnego charakteru i układu. Nie można go uważać ani za introdukcję i zbiór ogólnych ideowych przesłanek ustawy konstytucyjnej ani tembardziej za szczegółową ustawę konstytucyjną.

W projekcie deklaracji przedłożonym przez ówczesnego ministra spraw wewnętrznych p. Stanisława Wojciechowskiego wybijają się na pierwszy plan ustępy o władzy Naczelnika Państwa, który w projekcie nazywa się „Naczelnikiem Rzeczypospolitej“, piastuje równocześnie urząd Naczelnego Wodza, mianuje ministrów, nie jest odpowiedzialny za swoje czynności i podlega wyborowi co lat 7 przez bezpośrednie głosowanie wszystkich obywateli.

Sprawę organizacji parlamentu załatwia projekt bardzo niejasno, tworząc obok Sejmu niewyraźną instytucję Straży Praw przypominającą w błędnych tylko i zniekształconych zarysach zasadę drugiej Izby. Dyskusję sejmową nad projektem deklaracji konstytucyjnej, która trwała od 6 do 24 maja należy uważać za pierwszą *Ogólną rozprawę Konstytucyjną*.

Dyskusja ta wywołała ze strony wszystkich stronnictw politycznych surową krytykę projektu rządowego, tak że po wyczerpaniu rozpraw odesłał Sejm projekt ten do komisji konstytucyjnej.

W ogólnej rozprawie nad deklaracją konstytucyjną zarysowały się już te ogólne linje walki o zasady konstytucyjne, które stały się w rok później podłożem długiej kampanii sejmowej i napięciem swoim ogarnęły całe społeczeństwo. Już wtedy wybiły się na plan pierwszy sprawy kompetencji Naczelnika Państwa, jedno- czy dwuizbowości, stosunku kościoła do państwa.

Okres od maja do listopada wypełniły prace komisji konstytucyjnej, która na podstawie projektów konstytucyjnych złożonych przez trzy kluby sejmowe (Zw. Lud. Narodowy, P. P. S. i P. S. L. (Tugutowcy) — rozpoczęła opracowywanie kompromisowego projektu ustawy konstytucyjnej. Równocześnie odbywały się w tym kierunku prace w Rządzie, który w dn. 3 listopada przedłożył Sejmowi *Rządowy projekt ustawy Konstytucyjnej*.

Projekt rządowy przewidywał parlament dwuizbowy t. zn. oprócz Sejmu pierwotnie nikłą i pozbawioną istotnych kompetencji ustawodawczych Straż Praw, której 30 członków wybiera Sejm systemem proporcjonalnym.

W razie różnicy zdań między Sejmem a Strażą Praw decyduje Naczelnik Państwa, który ma prawo „veta” i jest wybierany na 7 lat przez bezpośrednie głosowanie wszystkich wyborców do Sejmu z pomiędzy dwu kandydatów.

Wogóle cechą projektu rządowego listopadowego, który w styczniu 1920 r. uległ zasadniczym zmianom są podobnie jak w projekcie deklaracji bardzo szerokie kompetencje Naczelnika Państwa i niejasna a skomplikowana organizacja parlamentu.

Na posiedzeniu z dn. 4 listopada odesłał Sejm projekt rządowy bez dyskusji do komisji konstytucyjnej.

Prace Komisji Konstytucyjnej.

Komisja konstytucyjna ukonstytuowała się i odbyła swoje pierwsze posiedzenie dn. 15 lutego 1919 pod przewodnictwem posła M. Seydy. Długi okres pracy zajęła jej sprawa przedstawicielstwa kresów zachodnich i wschodnich.

Do dyskusji nad sprawą konstytucji przystąpiła komisja dopiero w maju.

Z końcem roku 1919 przewodnictwo komisji konstytucyjnej objął pos. prof. Edward Dubanowicz, który w tym charakterze prowadził do końca sejmową pracę konstytucyjną.

W listopadzie tego roku zdawało się, że sprawą konstytucji popchnie szybko naprzód zgoda wyrażona przez ludowców na Senat. W ten sposób otworzyła się możliwość stworzenia zdecydowanej większości. To stanowisko ludowców zmieniło się jednak szybko na wręcz przeciwne: walki z Senatem.

Dnia 21 stycznia 1920 roku wniósł Rząd do swego projektu listopadowego bardzo ważne i zasadnicze poprawki, wprowadzając na miejsce Straży Senat o szerszych kompetencjach ustawodawczych i zamiast wyboru Prezydenta przez referendum wybór przez Zgromadzenie Narodowe.

Przed komisją konstytucyjną stało trudne zadanie opracowania projektu ustawy na podstawie sprzecznych ze sobą projektów czterech stronnictw (Zw. Lud. Nar., P. S. L., P. P. S., Wyzwolenia) i Rządu. Ostateczne opracowanie projektu większości komisji dokonane w przeważnej mierze przez posła Dubanowicza nastąpiło w pierwszych dniach lipca 1920 r.

W dniu 8 lipca przedłożyła komisja Sejmowi projekt większości zaopatrzony na marginesie w poprawki proponowane przez stronnictwa mniejszości komisyjnej.

Istotna i na zewnątrz widoczna walka o zasady ustroju konstytucyjnego Polski rozpoczęła się w tym samym dniu w ciągu drugiej rozprawy nad projektem komisji konstytucyjnej.

Rozprawy Sejmu nad projektem komisji konstytucyjnej, rozpoczęły się w lipcu i przerwane później z powodu najazdu bolszewickiego na Polskę skończyły się dopiero w dniu 11 marca. Około rozpraw tych ogniskowało się życie polityczne nie tylko Sejmu ale i całego społeczeństwa polskiego. Walka o zasady porządku prawnopaństwowego w Polsce przybierała niejednokrotnie charakter bardzo ostry i odbijała się głośnie echem w tysiącach zgromadzeń, wieców i rezolucyj.

Kwestje sporne w walce o zasady konstytucyjne w rozprawie ogólnej dałyby się streścić w 4 punktach:

1) Sprawa jedno czy dwuizbowości Sejmu. W pierwotnym projekcie większości komisyjnej składał się Sejm z Izby poselskiej i Senatu. Senat nie posiada kompetencji równorzędnych z Izbą poselską, gdyż nawet w razie odrzucenia przezeń ustawy, może Izba poselska mimo tego przyjąć ją większością 3/5 głosów. W ówczesnej redakcji składał się Senat w części z członków wybranych przez Sejm w części w t. z. wirylistów. Stanowisko stronnictw opozycyjnych od początku polegało na bezwzględnej sprzeciwianiu się jakiegokolwiek formie drugiej Izby. Na tem tle rozwinęła się najgłośniejsza z walk konstytucyjnych, walka o Senat.

2) Sprawa kompetencji Naczelnika Państwa i sposób jego wyborów. Tutaj starła się z zasadą podziału władzy cywilnej i wojskowej i wyboru przez Zgromadzenie Narodowe czyli połączone izby Sejmu i Senatu dążność mniejszości do skupienia obu władz w jednym ręku i wyboru przez wybory powszechne.

3) Sprawa stosunku Kościoła do państwa. Tutaj wysunęły stronnictwa lewicowe hasło rozdziału państwa od kościoła.

4) Sprawa rewizji konstytucji.

Najgorętsza walka o zasady konstytucji rozwinęła się w czasie drugiego czytania konstytucji i bezpośrednio po niem następującego głosowania.

Decydująca próba sił między oboma obozami odbyła się w pierwszym dniu głosowania dnia 21 października 1921 r.

Najgorętszą walkę wywołała oczywiście sprawa Senatu. Wobec przyjęcia przez Sejm zasady dwuizbowości, a tem samem

klęski stronnictw lewicowych rozpoczęły one przez szereg posiedzeń trwającą obstrukcję, która znacznie opóźniła ostateczny termin uchwalenia konstytucji.

Obstrukcja ta trwała także w czasie głosowania w dn. 25 listopada. Na posiedzeniu w dn. 10 grudnia odesłano artykuły traktujące o Senacie do komisji i odwleczono głosowanie znowu do dn. 27 stycznia. 27 i 28 stycznia uchwalił Sejm po dokonaniu drobnych poprawek w artykułach o Senacie zasadę dwuizbowości.

W dniu 4 lutego głosował Sejm nad paragrafami dotyczącymi władzy i wyboru Prezydenta Republiki, a w następnym dniu ukończył głosowanie nad ustawą konstytucyjną w drugim czytaniu.

Trzecie czytanie i uchwała.

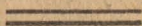
Po drugim czytaniu rozpoczęła komisja konstytucyjna miesięczną pracę poświęconą ostatecznemu sformułowaniu projektu przede wszystkim pod względem redakcyjnym. W ciągu 6 posiedzeń poczyniła komisja cały szereg poprawek.

W ostatniej fazie walki konstytucyjnej, która rozpoczęła się na posiedzeniu plenarnym w dn. 8 marca wypłynęła jeszcze obok Senatu jako kwestja sporna sprawa rewizji konstytucji.

Głosowanie nad paragrafami ustawy konstytucyjnej w trzecim i ostatnim czytaniu zakończyła Izba wczoraj dn. 16 marca.

Od uchwalonego w drugim czytaniu projektu ustawy odstąpił Sejm w trzecim czytaniu w następujących ważniejszych punktach.

- 1) Kadencja i skład Senatu. (art. 36)
- 2) Pokrycie budżetowe. (art. 10)
- 3) Ważność uchwał sejmowych (art. 32)
- 4) Rozwiązanie Sejmu (art. 26)
- 5) Kwalifikowana większość (art. 45, 51, 59)
- 6) Religja Prezydenta (art. 43)
- 7) Skreślenie art. 121.
- 8) Rewizja konstytucji (art. 125)
- 9) Stosunek kościoła do państwa (art. 114)
- 10) Prawo własności (art. 99).

Zasady Konstytucji.

Suverenność. „My, Naród Polski—głosi wstęp do ustawy z 17 marca 1921 r., nadającej Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej — tę oto Ustawę Konstytucyjną uchwalamy i stanowimy“. Jest ona zatem swobodnym wyrazem woli narodu, który (w myśl art. 2) posiada w państwie polskim władzę zwierzchnią czyli suwerenną.

Układ Konstytucji. Ustawa Konstytucyjna obejmuje wstęp i 126 artykułów, ujętych w 6 rozdziałów, w których pierwszy (art. 1 i 2) traktuje o Rzeczypospolitej, drugi (art. 3—38) o władzy ustawodawczej, trzeci (art. 39—73) o władzy wykonawczej, czwarty (art. 74—86) o sądownictwie, piąty (art. 87—124) o powszechnych obowiązkach i prawach obywatelskich, a szósty (art. 125 i 126) zawiera „postanowienia ogólne“.

Wejście w moc obowiązującą. Wedle art. 126 Konstytucja wchodzi w moc obowiązującą z dniem ogłoszenia; przepisy ustawodawcze sprzeczne z Konstytucją muszą być uzgodnione z nią najpóźniej w ciągu roku.

I. PAŃSTWO.

Ustrój. Zgodnie z tendencją postępową całego świata, Konstytucja nadaje Państwu Polskiemu ustrój republikański (art. 1) i mówiąc o niem, używa stale określenia „Rzeczpospolita Polska“, czem nawiązuje jedną z wielu nici ciągłości historycznej w naszej pracy państwowo-twórczej. W szczególowe postanowienia (jak o herbie państwowym, stolicy i t. p.) ustawa nie wchodzi, tak samo nie zawiera przepisów co do terytorjum państwa, zaznaczając jedynie (we wstępie) jego zjednoczenie i niepodległość. Natomiast wypowiada (w art. 3) zasadę oparcia budowy państwowej o szeroki samorząd terytorjalny. Wybierając w ten sposób między ustrojem republiki federacyjnej i centralistycznej na korzyść tego ostatniego, Konstytucja modyfikuje go jednak w kierunku autonomicznym.

Podział władz. Powszechnie przyjęta zasada podziału funkcji państwowych między 3 władze — ustawodawczą, wykonawczą i sądową — zastosowana została i w naszej Konstytucji. Wszystkie te władze są organami narodu jako suwerena (art. 2).

II. WŁADZA USTAWODAWCZA.

Organa. Polski system parlamentarny jest dwuizbowy. Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat.

Wybory. Obydwa te ciała składają się wyłącznie z reprezentantów wybranych w głosowaniu powszechnem, tajnem, bezpośrednim, równem i stosunkowem (art. 11 i 36), z tą jedynie różnicą, że gdy dla uzyskania prawa wybierania do Sejmu potrzeba mieć ukończonych 21 lat, to wiek wymagany od wyborców do Senatu wynosi 30 lat; następnie przy wyborach do Sejmu wystarczy 1-dniowe zamieszkanie w okręgu wyborczym, od wyborców do Senatu wymaganiem jest natomiast zamieszkanie całoroczne (wyjątki przewidziane są w art. 36 dla kolonistów, robotników i urzędników państwowych). Od prawa wybierania wyłączeni są obywatele: a) nie używający w pełni praw cywilnych, b) skazani za pewne przestępstwa określone w ordynacji wyborczej (art. 14) i c) wojskowi w służbie czynnej.

Prawo wybieralności (art. 13 i 36) wymaga oprócz prawa wybierania do danego ciała ustawodawczego (z wyjątkiem wojskowych, którzy nie mając prawa wybierania, mogą być jednak wybierani), także wyższego wieku (25 lat do Sejmu, 40 do Senatu), natomiast nie jest wymaganiem zamieszkanie w okręgu wyborczym. Ograniczeni są w tem prawie państwowi urzędnicy administracyjni, skarbowi i sądowi (art. 15) o tyle, że kandydować mogą jedynie poza okręgiem miejsca służby (wyjątek dla urzędników władz centralnych).

Ilość posłów do Sejmu nie jest unormowana w konstytucji; co do Senatu, to ilość jego członków ma być czterokrotnie mniejszą od liczby posłów do Sejmu.

Wyraźny przepis ustawy zabrania być równocześnie członkiem obu izb ustawodawczych.

Tok ustawodawstwa. Właściwą władzą ustawodawczą jest Sejm; bez jego wiedzy żadna ustawa nie może dojść do skutku (art. 3). Uchwała Sejmu nie stanowi jednak jeszcze ustawy, ale tylko projekt ustawy, który musi być przekazany Senatowi do rozpatrzenia i ustawą staje się dopiero, gdy a) Senat przed upływem 30 dni od doręczenia mu projektu zgodzi się nań, b) w ciągu 30 dni nie podniesie żadnych zarzutów, c) Senat postanowi projekt zmienić lub odrzucić (winien to zapowiedzieć Sejmowi w ciągu 30 dni, a w ciągu dalszych 30 dni przedłożyć mu projekt zmian), a Sejm wówczas decyduje ostatecznie.

Uchwały ogłasza Prezydent Rzeczypospolitej; terminu, w którym winien to uczynić, ustawa nie przewiduje, tak samo jak nie określa terminu, w jakim uchwalony przez Sejm projekt ustawy ma być przedłożony Senatowi do rozpatrzenia.

Kadencja. Kadencja czyli czas trwania okresu sejmowego wynosi 5 lat, licząc od dnia otwarcia. Po upływie tego czasu mandaty Sejmu wygasają. Kadencja Senatu zaczyna się i kończy równocześnie z sejmową.

Upłynięcie kadencji może być przyspieszone mocą:

a) uchwały Sejmu, postanawiającej rozwiązanie (większością $\frac{2}{3}$ głosów przy obecności połowy ustawowej liczby posłów) lub

b) decyzji Prezydenta Rzpltej za zgodą Senatu ($\frac{3}{5}$ ogólnej liczby jego członków). Senat sam nie może postanowić ani rozwiązania Sejmu (o ile nie żąda tego Prezyd. Rzpltej) ani rozwiązania własnego; rozwiązuje się on automatycznie wraz ze Sejmem, który w ten sposób ma pośrednio prawo decydowania także o losach Senatu.

Zakres działania Sejmu i Senatu. Przepisując z jednej strony, że bez zgody Sejmu żadna ustawa dojść do skutku nie może i że w drodze ustawodawczej muszą być określone wszelkie prawa publiczne i prywatne i sposób ich wykonania (art 3), konstytucja z drugiej strony podkreśla szczególnie, że pewne sprawy muszą być regulowane jedynie w drodze ustawodawczej—i tak: coroczne uchwalanie budżetu i poboru rekruta, dalej ustalanie stanu liczebnego wojska, obciążanie majątku państwowego, podatki i t. p. (art. 6) i wreszcie szereg spraw, w różnych miejscach konstytucji zastrzeżonych ustawodawczemu unormowaniu. Inicjatywę ustawodawczą t. j. prawo wnoszenia projektów ustaw ma Sejm i Rząd, niema jej ani Senat ani Prezydent Rzpltej.

Oprócz ustawodawstwa ma Sejm zastrzeżoną coroczną kontrolę nad administracją finansową państwa (art. 7 i 9) i kontrolę nad długami państwa, dalej prawo decydowania o utrzymaniu lub zniesieniu stanu wyjątkowego (art. 124), prawo interpelowania rządu i pociągania go do parlamentarnej odpowiedzialności, wreszcie pociągania do odpowiedzialności konstytucyjnej tak członków Rządu jak i Prezydenta Rzeczypospolitej.

Funkcjonowanie. Sejm i Senat zwolywane są z reguły przez Prezydenta Rzeczypospolitej, on też je otwiera, odracza i zamyka. Oba ciała wybierają Marszałka, jego zastępców, sekretarzy i ko-

misje i w regulaminach swoich normują szczegółowo sposób obrad.

Komplet t. j. ilość obecnych potrzebna do prawomocności uchwał wynosi w obu izbach $\frac{1}{3}$ ogółu członków. Komplet kwalifikowany t. j. conajmniej połowa ustawowej liczby członków, wymagany jest w obu Izbach do zmiany konstytucji, nadto w Sejmie do powzięcia uchwały o rozwiązaniu Sejmu oraz do postawienia w stan oskarżenia członków władzy wykonawczej; w Senacie do zgody na rozwiązanie Sejmu przez Prezydenta trzeba obecności conajmniej $\frac{3}{5}$ ustawowej liczby członków.

Uchwały zapadają zwykłą większością głosów. W pewnych wypadkach jednak wymagana jest większość znaczniejsza t. zw. kwalifikowana. I tak: w Sejmie $\frac{11}{20}$ do odrzucenia proponowanej przez Senat zmiany projektu ustawy, $\frac{3}{5}$ do postawienia w stan oskarżenia członków władzy wykonawczej, do uchwały uznającej urząd Prezydenta za opróżniony i do usunięcia członków Najwyższej Izby Kontroli, a $\frac{2}{3}$ do uchwalenia rozwiązania. Większość $\frac{2}{3}$ jest dalej w obu Izbach potrzebna przy uchwałach dotyczących zmiany konstytucji. W Senacie potrzeba do zgody na rozwiązanie Sejmu przez Prezydenta większości $\frac{3}{5}$ ustawowej liczby członków Senatu.

Zgromadzenie Narodowe składa się z Sejmu i Senatu, wspólnie obradujących pod przewodnictwem Marszałka Sejmu. Do zakresu jego działania należą: wybór prezydenta i rewizja (nie zmiana) Konstytucji (art. 125).

Stanowisko prawne członków ciał ustawodawczych.

Prawa posłów i senatorów:

- a) nietykalność poselska (art. 21),
- b) niezależność od instrukcji wyborców (art. 20),
- c) prawo do djet i bezpłatnego korzystania z państwowych środków komunikacji (art. 24),
- d) urlopy dla urzędników (art. 16).

Obowiązki:

- a) ślubowanie składane w ręce Marszałka (art. 20),
- b) obowiązek osobistego wykonywania mandatu (art. 27),
- c) niepołączalność mandatu z korzyściami otrzymywanymi od Rządu i zakaz przyjmowania odznaczeń (art. 22).

Utrata mandatu:

- a) w razie powołania do płatnej służby państwowej (art. 17),
- b) w razie skazania za pewne przestępstwa (art. 14).

II. WŁADZA WYKONAWCZA.

Władzę wykonawczą czyli rząd stanowi Prezydent Rzpltej łącznie z odpowiedzialnymi ministrami.

Prezydent. Jest on obierany na lat 7 przez Zgromadzenie Narodowe bezwzględną większością głosów. Co do warunków osobistych, wymaganych od Prezydenta, Konstytucja nie zawiera żadnych przepisów oprócz tego, że nie może on piastować żadnego innego urzędu ani należeć do ciał ustawodawczych (art. 53).

Prezydent jest wedle Konstytucji tym, który sprawuje w państwie władzę wykonawczą; nie będąc jednak odpowiedzialnym przed Sejmem, nie pełni tej władzy osobiście, lecz przez odpowiedzialnych przed Sejmem ministrów i podległych im urzędników.

W zakresie ustawodawstwa udział Prezydenta ogranicza się tylko do zwoływania, otwierania, odraczania i zamykania obu Izb i do prawa rozwiązyania Se mu za zgodą Senatu (art. 26); prawa veto nie posiada, może natomiast pośrednio oddziaływać na ustawodawstwo (prawo inicjatywy ustawodawczej Rządu, możność zwoływania sesji nadzwyczajnych i odraczania lub niezwoływania Izb w wypadkach, w których nie są przewidziane ściśle terminy, wreszcie możność zwlekania z ogłoszeniem ustawy, skrępowana jednak tem, że Sejm wedle art. 3 sam decyduje, od kiedy uchwalona przezeń ustawa ma obowiązywać). Zarządza wreszcie ogłoszenie ustaw, które podpisuje wraz z odpowiednimi ministrami. Prawo wydawania rozporządzeń wykonawczych do ustaw, z powołaniem się na nie, ma na równi z innymi organami władzy ustawodawczej (art. 3 i 44).

Akty rządowe Prezydenta są nieważne, jeśli nie są kontrasygnowane przez odpowiedzialnych: Prezesa Rady Ministrów (zawsze) i właściwego dla danej sprawy ministra.

Jako naczelnik Rządu, Prezydent Rzpltej mianuje i odwołuje Prezesa Rady Ministrów, wedle swego uznania; mianuje następnie ministrów na podstawie wniosków Prezesa Rady Ministrów i obsadza urzędy na wniosek Rady Ministrów. Jest dalej najwyższym zwierzchnikiem sił zbrojnych Rzeczypospolitej, ale w razie wojny nie może być Naczelnym Wodzem; natomiast mianuje Naczelnego Wodza na wniosek Rady Ministrów. Zezwolenie jego jest nieodzowne do wprowadzenia stanu wyjątkowego (art. 124).

Najobszerniejsze są prawa Prezydenta w dziale polityki zagranicznej. W tym zakresie reprezentuje on państwo, przyjmuje i wysyła przedstawicieli dyplomatycznych, wreszcie zawiera umowy z innemi państwami.

W tej ostatniej materji należy rozróżnić 3 grupy:

1) Zasadniczo umowy zawarte z innemi państwami przez Prezydenta są ważne i bez zgody Sejmu, który ma tylko być o ich zawarciu zawiadomiony.

2) Zgody Sejmu wymagają umowy obciążające Państwo lub obywateli, wyszczególnione w art. 49 ust. 2; stają się one nieważne, jeśli zgoda Sejmu (którą wedle art. 3 należy uważać za ustawę) będzie odmówiona.

3) Do wypowiedzenia wojny i zawacia pokoju potrzebuje Prezydent uprzedniej zgody Sejmu (t. j. ustawy).

Przed objęciem urzędu składa Prezydent w Zgromadzeniu Narodowem przysięgę (art. 54). Osobna ustawa ma unormować jego uposażenie (art. 52).

Odpowiedzialność Prezydenta za czynności urzędowe nie istnieje ani pod względem cywilnym ani parlamentarnym (jak u ministrów). Jest natomiast (art. 51) odpowiedzialny konstytucyjnie — za zdradę kraju, pogwałcenie Konstytucji i b przestępstwa karne — w sposób analogiczny z ministrami (zob. niżej).

Zastępstwo Prezydenta Rzeczypospolitej. Przysługuje ono Marszałkowi Sejmu (art. 40). W tym charakterze Marszałek zarządza nowe wybory, jeśli opróżnienie urzędu Prezydenta zaszło w chwili, gdy kadencja parlamentu była zakończona (art. 41). Jeśli Prezydent nie sprawuje urzędu przez 3 miesiące, marszałek zwołuje Sejm celem zadecydowania, czy urząd Prezydenta należy uznać za opróżniony (art. 42).

Rada ministrów. Radę ministrów czyli gabinet tworzą ministrowie pod przewodnictwem Prezesa Rady ministrów (art. 55) lub wyznaczonego przezeń zastępcy (art. 62).

Ministrowie (lub delegowani przez nich urzędnicy) mają prawo uczestniczyć w posiedzeniach Sejmu (art. 60). Nie mają prawa piastowania innych urzędów ani uczestniczenia w pewnych przedsiębiorstwach obliczonych na zysk (art. 61).

Przepisy o ministrach odnoszą się także do sprawujących ich urząd tymczasowych kierowników ministerstw (art. 62).

Odpowiedzialność ministrów. Tak gabinet cały, jak i poszczególni ministrowie, są odpowiedzialni przed Sejmem parla-

mentarnie i konstytucyjnie. Rada ministrów ponosi ją solidarnie, poszczególni ministrowie indywidualnie (każdy za swój zakres działania); w pierwszym wypadku odnosi się ona do ogólnego kierunku działalności Rządu, w drugim do: a) kierunku polityki danego ministra, b) jego działalności w urzędzie, c) zgodności tejże z konstytucją i innemi ustawami państwa. Za akty rządowe Prezydenta Rzeczypospolitej odpowiadają ci, którzy je podpisali—solidarnie lub indywidualnie.

Odpowiedzialność parlamentarna. Pociąga do niej ministrów Sejm, na którego żądanie tak każdy minister z osobna, jak i cała Rada Ministrów, muszą ustąpić (art. 58).

Konstytucyjna odpowiedzialność ministrów. Warunkiem dla niej jest uchwała Sejmu (kwalifikowaną większością) stawiająca ministra w stan oskarżenia (art. 59). Postępowanie prowadzi i wyrok wydaje Trybunał Stanu, składający się (art. 64) z pierwszego prezesa Sądu Najwyższego jako przewodniczącego oraz 12 członków, nie należących do żadnej z trzech władz państwowych, a wybieranych na cały czas kadencji sejmowej przez Sejm (8 członków) i Senat (4). Oskarżony minister zostaje zawieszony w urzędowaniu i nie wolno mu zrzec się urzędu dla uniknięcia odpowiedzialności konstytucyjnej (art. 59).

Analogicznie normuje konstytucja także konstytucyjną odpowiedzialność Prezydenta Rzpltej (art. 51).

Administracja. Art. 65 przewiduje podział administracyjny państwa na województwa, powiaty oraz gminy—miejskie i wiejskie. Co do przyszłej organizacji administracji państwowej wypowiada konstytucja szereg zasad kierowniczych, i tak: a) ma ona być zdekoncentrowana (t. j. środek ciężkości ma nie spoczywać we władzach centralnych w stolicy, ale być równomiernie rozłożony między te władze i organa administracji lokalnej), b) całość tej administracji ma w każdej jednostce terytorjalnej być skupiona w jednym organie i pod jednym zwierzchnikiem, c) w wykonywaniu zadań administracyjnych mają brać udział także obywatele, powołani drogą wyborów (art. 66). Dalsze zasady głoszą, że d) tok instancji w postępowaniu administracyjnym będzie obejmował zasadniczo tylko drugą instancję (art. 71), e) od orzeczeń administracyjno-karnych I-ej instancji będzie można odwołać się do władz sądowych (art. 72) i wreszcie f) o legalności aktów administracyjnych orzekać będzie osobne sądownictwo administracyjne, z najwyższym Trybunałem Admini-

stracyjnym na czele, oparte na zasadzie współdziałania czynnika obywatelskiego i sędziowskiego (art. 73).

Gospodarka skarbowa. Co do zarządu skarbowością państwa, konstytucja przewiduje prawo Sejmu do corocznego normowania budżetu (art. 4) i do kontroli nad długami państwa (art. 8) i nad corocznymi zamknięciami rachunków (art. 7), z których Sejm będzie miał prawo udzielić lub odmówić Rządowi absolutorjum (art. 9). Badanie rachunków i przedkładanie wniosków Sejmowi zostaje powierzone Najwyższej Izbie Kontroli, opartej na zasadzie kolegialności i niezależności sędziowskiej członków (art. 9).

Wojsko. Na czele wojska stoi Prezydent Rzpltej. Za wszystkie akty władz wojskowych odpowiedzialny jest przed Sejmem Minister Spraw Wojskowych, zarówno w czasie pokoju jak i podczas wojny, kiedy swoją osobą kryje przed Sejmem nieodpowiedzialnego Naczelnego Wodza, mianowanego przez Prezydenta Rzpltej na wniosek Rady Ministrów, przedstawiony przez Ministra Spraw Wojskowych (art. 46). Dalszy wpływ Sejmu na zarząd sprawami wojskowymi polega na prawie zezwolenia na coroczny pobór rekruta, normowaniu stanu liczebnego wojska (art. 5) i ustawodawstwie o sądach wojskowych (art. 85) oraz o stanie wojennym (art. 124).

IV. SAMORZĄD.

Samorząd terytorjalny. Wypowiedzianą w art. 3 ogólną zasadę samorządu terytorjalnego, zakreślającą także ogólne ramy dla ustawodawczej kompetencji ciał samorządnych, precyzuje pod względem udziału samorządu we władzy wykonawczej art. 65, wedle którego jednostki administracji lokalnej będą zarazem jednostkami samorządu terytorjalnego i dla przeprowadzenia swych zadań będą mogły łączyć się w związki, którym ustawy będą mogły nadać charakter publiczno-prawny.

Samorząd gospodarczy. Obok samorządu terytorjalnego przewiduje konstytucja samorząd gospodarczy dla poszczególnych dziedzin życia gospodarczego, wykonywany przez Izby handlowe, przemysłowe, rolnicze, rzemieślnicze, pracy najemnej itd., pod zwierzchnictwem Naczelnej Rady Gospodarczej jako władzy centralnej, której obok udziału w kierownictwie życiem gospodarczym państwa mają ustawy przyznać także pewien wpływ na inicjatywę ustawodawczą (art. 68).

Nadzór państwa. Nadzór nad działalnością organów samorządu, o ile ustawy nie przekazały go sądownictwu administracyjnemu, wykonuje państwo przez wydziały samorządu wyższego stopnia. Uchwały organów samorządowych z reguły nie wymagają zatwierdzenia, chyba, że ustawy wprowadzą obowiązek zatwierdzenia przez organy samorządowe wyższego stopnia lub przez ministerja.

V. SĄDOWNICTWO.

Sądy są organami narodu w zakresie wymiaru sprawiedliwości (art. 2); wymierzają ją w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej (art. 74).

Stan sędziowski. Niezawisłość jego, ogólnie wyrażoną w art. 2, normują szczegółowo art. 77 — 79. Unormowanie odrębnego stanowiska sędziów zastrzeżone jest osobnej ustawie (art. 80). Sędziowie mianowani są z reguły przez Prezydenta Rzpltej, co do sędziów pokoju natomiast obowiązuje zasada wyboru przez ludność (art. 76).

Sądy. Organizacja ich zastrzeżona jest ustawodawstwu. Konstytucja wypowiada zasadę jawności rozpraw (art. 82), zapowiada wprowadzenie sądów przysięgłych (art. 83) i ustanowienie sądu Najwyższego (art. 84), jakoteż ustawodawcze unormowanie sądownictwa wojskowego (art. 85), wreszcie powołanie do życia specjalnego Trybunału Kompetencyjnego dla rozgraniczenia między kompetencją sądów a władz administracyjnych (art. 86).

VI. SPOŁECZEŃSTWO.

Rozdział V Konstytucji, zatytułowany „Powszechne obowiązki i prawa obywatelskie”, mieści w 38 paragrafach to wszystko, co się bezpośrednio nie odnosi do żadnej z trzech głównych funkcji państwowych, a więc zarówno prawa i obowiązki jednostek, jakoteż przepisy normujące szereg podstawowych instytucji społecznych, jak własność, praca, religja, szkoła i t. p. Ze względu na niewspółmierność obu tych kategorii wydaje się wskazanem rozdzielenie obu tych materji i omówienie wpierw drugiej, jako posiadającej w dużym stopniu ogólnopaństwowe znaczenie.

Kościół. Uznając równouprawnienie wyznań, art. 114 przyznaje jednak naczelne w państwie stanowisko wyznaniu rzymskokatolickiemu jako religji przeważającej większości narodu i zapewnia mu autonomję, a w kwestji unormowania stosunku Koś-

ciola do Państwa przewiduje zawarcie konkordatu z Rzymem, podlegającego ratyfikacji Sejmu. Tak samo zapewniono autonomję Kościołom mniejszości religijnych i innych prawnie uznanych wyznań i przewidziano ustawodawcze uregulowanie ich stosunku do Państwa (art. 115). Prawa tych wszystkich wyznań w zakresie nabożeństwa, życia społecznego i stosunków majątkowych określa szczegółowo art. 113.

Wychowanie. Państwo ma obowiązek opieki i pomocy wobec dzieci zaniedbanych (art. 103), troski o stan moralny i religijny w zakładach publicznych (art. 102) i zapewnia opiekę macierzyństwa (art. 103).

Szkola. Nauka jest obowiązkowa dla wszystkich w zakresie szkoły początkowej (art. 118) i jest w szkołach publicznych bezpłatna; państwo zobowiązuje się zapewnić stypendja uczniom szkół średnich i wyższych (art. 119). Zakładanie szkół prywatnych dozwolone, pod warunkiem uczynienia zadość wymogom ustawowym. Wszystkie szkoły podlegają nadzorowi państwowemu (art. 117) i o ile kształcą młodzież do 18 lat, muszą obejmować także obowiązkowo naukę religii pod nadzorem odpowiednich wyznań (art. 120).

Mniejszości narodowościowe mają zagwarantowany pełny rozwój i mogą tworzyć w obrębie samorządu powszechnego autonomiczne związki mniejszości (art. 109).

Własność uznana jest za jedną z najważniejszych podstaw ustroju społecznego i porządku prawnego; ograniczenie jej dopuszczalne jest tylko ze względów publicznych, tak samo zniesienie (odpłatne)—art. 99.

Ustęp 2 art. 99 normuje ograniczenia obrotu ziemią jako jednym z najważniejszych czynników bytu narodu i państwa i określa podstawowe zasady ustroju rolnego.

Praca, jako główna podstawa bogactwa Rzeczypospolitej, jest również wzięta pod szczególną opiekę państwa, które jej zapewnia ubezpieczenie społeczne (art. 102) i ochronę względnie ograniczenie pracy kobiet, robotników młodocianych i dzieci (art. 103).

VII. OBOWIĄZKI I PRAWA OBYWATELI.

Obywatelami są ci, którzy obywatelstwo polskie nabyli przez urodzenie lub nadanie (art. 88) i nie są równocześnie obywatelami innego państwa (art. 87).

Obowiązki obywateli:

- a) wierność dla państwa (art. 89),
- b) przestrzeganie Konstytucji, ustaw i obowiązujących rozporządzeń (art. 90),
- c) poszanowanie prawowitej władzy (art. 93),
- d) wychowanie dzieci i początkowe ich wykształcenie (art. 94),
- e) obowiązek ponoszenia ustawowych ciężarów publicznych (art. 92),
- f) obowiązek służby wojskowej i świadczeń na cele wojskowe (art. 91),
- g) pełnienie obowiązków publicznych, do których powoła obywateli naród lub właściwa władza (art. 93).

Prawa obywateli:

Art. 96 określa równość wszystkich wobec prawa, zniesienie przywilejów, tytułów rodowych i herbów. Uznaje on również dostępność urzędów publicznych dla wszystkich obywateli. Dalszemi prawami politycznymi są przedstawione w rozdziale o władzy ustawodawczej prawa wyborcze.

Co do praw osobistych, gwarantuje art. 95 pełną ochronę życia, wolności i mienia wszystkim obywatelom bez żadnej różnicy. Następne paragrafy określają te prawa szczegółowo. Część z nich postawiona jest jako zasady, nie podlegające ograniczeniom ustawowym, a wymagające jedynie używania ich zgodnego z obowiązującymi ustawami (szczególnie charakterystyczny jest pod tym względem art. 112). Są to prawa:

- a) do ochrony sądowej (art. 98),
- b) do wynagrodzenia przez państwo i ciała samorządowe szkody, wyrządzonej obywatelowi przez niezgodną z prawem lub obowiązkami służby działalności władzy (art. 121),
- c) petycji (art. 107),
- d) wolność prasy (art. 105) i słowa (art. 104),
- e) wolność zachowania i pielęgnowania narodowości i religii (art. 109 i 110),
- f) wolność sumienia i wyznania (art. 112),
- g) wolność nauki i nauczania (art. 117),

Inne prawa są zapewnione zasadniczo, z zastrzeżeniem jednakże możliwości ograniczeń ustawowych, przyczem Konstytucja określa jednak pewne granice tym ograniczeniom. Są to prawa:

- a) swobodnego dysponowania swoją osobą (wybór miejsca pobytu i zajęcia) i majątkiem (art. 101),

- b) wolności osobistej (art. 97),
- c) nietykalności mieszkania (art. 100),
- d) tajemnicy listowej (art. 106),
- e) koalicji, zebrań i stowarzyszeń (art. 108).

W wyjątkowych wypadkach mogą cztery ostatnio wymienione prawa, równie jak i prawo wolności prasowej, być zawieszone ze względów bezpieczeństwa publicznego. Jest to stan wyjątkowy, względnie wojenny. Szczegółowe o tem przepisy zawiera art. 124.

VIII. UZUPEŁNIENIA I ZMIANY KONSTYTUCJI.

Dalsze ustawy zasadnicze. Ustawa konstytucyjna jest tylko planem i zarazem kamieniem węgielnym pod budowę gmachu praworządności państwowej. Do uzupełnienia jej potrzeba szeregu ustaw, które sama Ustawa Konstytucyjna zapowiada w kilkudziesięciu miejscach.

Zmiany Konstytucji. Dalsze ustawy będą coraz bardziej konsolidować nową budowę państwową, a równorzędnie będzie bieg czasu czynił swoje zmiany i poprawki. Dlatego ma Konstytucja postanowienie o obowiązkowej jej rewizji co 25 lat. Dokonywa rewizji Zgromadzenie Narodowe, nie krępowane żadnymi specjalnymi wymogami ani co do kompletu ani co do wymaganej większości.

Inną rzeczą są natomiast zmiany Konstytucji, przedsiębrane w dowolnym czasie, choćby wkrótce po jej uchwaleniu. Tu, w celu zagwarantowania równowagi budowy państwowej, ustawa stawia wyższe wymogi, żądając zarówno kwalifikowanego kompletu, jak i kwalifikowanej większości (art. 125 ust. 1).

Jednak i w tym względzie uczyniono pewną modyfikację: drugi Sejm, wybrany wedle niniejszej Konstytucji (a więc wedle normalnego toku rzeczy rozpoczynający obrady na połowie drogi między jej uchwaleniem, a terminem pierwszej rewizji) będzie mógł dokonać rewizji na mocy uchwały własnej (niezależnie od Senatu), pod warunkiem przewidzianych w art. 125 ust. 3 kwalifikowanego kompletu (połowa ustawowej liczby posłów) i kwalifikowanej większości (3/5).

ZESTAWIENIE PORÓWNAWCZE

Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z konstytucjami obcemi.

„Los nas wszystkich od ugruntowania i wydoskonalenia konstytucji jedynie zawisł“. Słowa te, zawarte w wielkiej Konstytucji 3 maja, dadzą się w znacznym stopniu zastosować do każdej sytuacji, w jakiej się państwo znajduje, a szczególnie do przełomowej doby dziejowej, jaką Rzeczpospolita na tle powszechnego przesilenia społeczno-politycznego w chwili obecnej przeżywa.

Jeżeli konstytucja ma w sposób istotny i skuteczny zabezpieczać „niepodległość zewnętrzną i wolność wewnętrzną narodu“, jeżeli ma być dziełem trwałem, obliczonem w zasadzie swej na wielkie okresy historii, musi być poczęta z ducha narodu, musi organicznie zespalać pierwiastki tradycji życia społeczno-państwowego z wymogami współczesnych stosunków społeczno-politycznych w sposób, odpowiadający potrzebom i dążeniom narodu i realnym interesom organu jego życia państwa

Zerwana w ciągu długich lat niewoli politycznej nić tradycji dziejowej w dziedzinie życia społeczno-państwowego nie pozwoliła Rzeczypospolitej opierać budownictwa swej nowej konstytucji na doświadczeniach własnych. W ciągu stu przeszło lat myśl społeczno-polityczna poczyniła wśród wolnych narodów Europy i Ameryki znaczne bardzo postępy, których wszechstronne uwzględnienie w płaszczyźnie realnego ukształtowania się stosunków społeczno-politycznych w Polsce musiało stać się przewodnią zasadą pracy nad konstytucją państwa polskiego.

Przyjmując zasadę zwierzchnictwa narodowego, wyrażoną w art. 2, i republikańską formę rządów, konstytucja nasza miała do wyboru dwa zasadnicze typy rządów prawnokonstytucyjnych: typ rządów ściśle parlamentarnych na wzór Francji i typ rządów prezydjalnych ze ścisłym podziałem władz na wzór Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Konstytucja nasza przyjęła typ pierwszy i tem samem zbliżyła się najbardziej do konstytucji francuskiej roku 1875 wraz z jej późniejszymi nowelami. Dlate-

go też zestawiać będziemy naszą konstytucję głównie z postanowieniami konstytucji francuskiej, a dla zaznaczenia różnic najbardziej typowych — także z konstytucją amerykańską, obowiązującą, jak wiadomo, z nieznacznymi zmianami od r. 1787.

Z najnowszych konstytucji uwzględnimy przedewszystkiem ustawę konstytucyjną republiki Czechosłowackiej z d. 29 lutego 1920 r., jako powstałą w analogicznych w znacznym stopniu warunkach i odpowiadającą temu samemu typowi, co nasza. W najistotniejszych momentach weźmiemy także pod uwagę postanowienia nowej konstytucji pruskiej, ewentualnie także austriackiej, których niektóre instytucje bardzo są zbliżone do przewidywanych przez naszą konstytucję, jakkolwiek w szczegółach ujęte są odmiennie.

WŁADZA USTAWODAWCZA.

„Niema ustawy bez zgody Sejmu, wyrażonej w sposób regulaminowo-ustawowy“ — głosi art. 3 naszej konstytucji, dając w ten sposób wyraz powszechnie w nowoczesnych konstytucjach przyjętej zasadzie zwierzchnictwa władzy ustawodawczej, uosabiającej głównie w postaci reprezentacji parlamentarnej najwyższą wolę Narodu w zakresie zagadnień bytu państwowego.

Organem władzy ustawodawczej w Rzeczypospolitej jest Sejm, pomocniczą zaś w stosunku do niego rolę odgrywa, jak zobaczymy później, Senat. Wszystkie rozpatrywane przez nas konstytucje obce stawiają sprawę dwuizbowości w sposób bardziej konkretny, nadając władzę ustawodawczą Sejmowi, składającemu się z dwóch izb, jak to przewidywała też konstytucja 3 maja, ustanawiając Izbę Poselską i Senat, które w łączności tworzyły Sejm Rzeczypospolitej.

Konstytucja czecho-słowacka w art. 6 nadaje władzę prawodawczą Zgromadzeniu Narodowemu, składającemu się właśnie z dwóch Izb: Izby Posłów i Senatu. Analogicznie skonstruowana jest władza ustawodawcza we Francji (Izba Poselska i Senat), Stanach Zjednoczonych (Izba Reprezentantów i Senat) i innych wielkich państwach europejskich, nie mówiąc już o klasycznym kraju dwuizbowości — Anglii, skąd wyszła właśnie doktryna, wymagająca dwuizbowej konstrukcji parlamentu nie tylko ze względu na moment rozważań i pogłębienia pracy ustawodawczej, ale także ze względu na konieczność oparcia całego systemu rzą-

dów parlamentarnych na podstawach trwałej równowagi i współzależności poszczególnych organów władzy państwowej.

Nasza konstytucja jest w tym względzie zbliżona do konstytucji pruskiej, ustanawiającej t. zw. Radę Państwa (Staatsrat), będącą reprezentacją samorządnych prowincji państwa pruskiego w zakresie ustawodawstwa i administracji państwowej, obok Sejmu (Landtag), właściwego organu władzy ustawodawczej. Tak samo zbliża się, a nawet jeszcze bardziej, jeśli chodzi, jak zobaczymy poniżej, o mniejszy zakres kompetencji surogatu drugiej izby, jakimi są nasz Senat i pruska Rada Państwa nasza konstytucja pod względem konstrukcji władzy ustawodawczej do austriackiej Rady Związkowej (Bundesrat), będącej reprezentacją poszczególnych krajów państwa austriackiego.

Kadencja Sejmu u nas pięcioletnia (art. 11), dla Senatu takż (art. 36), wynosi w Czecho-Słowacji lat 6 (art. 11) dla Izby Posłów, dla Senatu zaś lat 8 (art. 16), we Francji — dla Izby Poselskiej 4 lata, dla Senatu lat 9 z odnowieniem co 3 lata $\frac{1}{3}$ członków, w Stanach Zjednoczonych — 2 lata dla Izby Reprezentantów i 6 lat dla Senatu przy częściowych wyborach, przeprowadzanych w trzeciej części co dwa lata. W Prusiech kadencja Landtagu wynosi, jak we Francji, 4 lata.

Ordynacja wyborcza do izby niższej opiera się już nieomal we wszystkich państwach na pięcioprzymiotnikowym systemie wyborczym. Czynne prawo wyborcze przysługuje wszystkim obywatelom państwa bez różnicy płci, którzy ukończyli lat 21, w Prusiech — lat 20. Bierne zaś prawo wyborcze posiadają wszyscy obywatele, korzystający z prawa czynnego, wymagany jest jednakże cenzus wieku, wynoszący w większości państw lat 25, w Czecho-Słowacji zaś lat 30 (art. 10).

Ograniczenia czynnego prawa wyborczego, przewidziane w naszym art. 14, jako też w stosunku do wojskowych w służbie czynnej, wspólne są mniej więcej wszystkim konstytucjom, Natomiast co do ograniczeń biernego prawa wyborczego, to szczególnie w stosunku do urzędników państwowych zawierają konstytucje cały szereg postanowień odmiennych. Klauzula naszego art. 15 jest znacznie szerzej ujęta w konstytucji francuskiej, pozbawiającej biernego prawa wyborczego urzędników centralnych władz państwowych z pewnemi wyjątkami, tak samo urzędników władz lokalnych w ciągu 6 miesięcy od chwili opuszczenia przez nich zajmowanego ostatnio stanowiska, jako też wojskowych

w służbie czynnej z wyjątkami, dotyczącymi oficerów sztabu generalnego. Konstytucja czecho-słowacka, nie wprowadzając zasadniczo żadnych ograniczeń biernego prawa wyborczego w stosunku do urzędników państwowych, przeciwnie — zapewniając im na czas trwania mandatu poselskiego płatny urlop (art. 20¹), zawiera jednakże postanowienie, że członkowie Zgromadzenia Narodowego nie mogą być mianowani urzędnikami państwowymi wcześniej, niż po roku od chwili opuszczenia Zgromadzenia (art. 20³). Postanowienie to nie dotyczy tych posłów i senatorów, którzy dawniej zajmowali pewne stanowiska urzędnicze i wracają do tej samej służby (art. 20⁴). Z drugiej strony jednakże konstytucja czecho-słowacka przewiduje, że pewne kategorie urzędników państwowych, wyczerpująco wymienione w art. 20⁵ i 20⁶, nie mogą wogóle zasiadać w Zgromadzeniu Narodowym. Do takich należą: prefekci departamentów i powiatów, członkowie rad departamentalnych i inni. Konstytucja pruska nie zna w stosunku do urzędników państwowych żadnych ograniczeń w zakresie biernego prawa wyborczego.

Odpowiednikami naszego art. 36 są w konstytucji czecho-słowackiej art. 13, 14 i 15, opiewające, że Senat składa się ze 150 członków, t. j. połowy członków Izby Poselskiej, wybranych na podstawie wspólnej dla całego Zgromadzenia Narodowego ordynacji wyborczej z tem zastrzeżeniem, że census aetatis podniesiony jest do lat 26 dla czynnego prawa wyborczego i do lat 45 dla biernego (w naszej konstytucji odnośne cyfry wynoszą 30 i 40).

Pruska Rada Państwa jest reprezentacją samorządów, wybraną przez sejmy prowincjonalne i berlińską Radę Miejską. Census wieku — lat 25 dla biernego prawa wyborczego obok wymaganego okresu ciągłości zamieszkania w prowincji, wynoszącego jeden rok.

Reprezentacją samorządów jest także Senat francuski, wybrany tak samo w drodze głosowania pośredniego przez specjalne departamentalne kolegia wyborcze. Wymagany census wieku: lat 25 (czynny) i lat 40 (bierny).

Senat Stanów Zjednoczonych, jako państwa związkowego, jest reprezentacją poszczególnych Stanów, jako członków federacji państwowej. Census wieku wymagany, jak wszędzie: lat 25 (czynny) i lat 30 (bierny).

Ważność wyborów sprawdzają u nas, jak i we Francji

i w Stanach Zjednoczonych, same zainteresowane Izby. Jedynie badanie ważności wyborów zaprotestowanych przekazuje nasza konstytucja Sądowi Najwyższemu. Konstytucje zaś nowsze, jak czecho-słowacka i pruska, przekazują całkowicie funkcję sprawdzania ważności wyborów specjalnym Trybunałom, zwanym w Czecho-Słowacji Trybunałem Wyborczym (art. 19), w Pruszech zaś Trybunałem Weryfikacyjnym, składającym się z wyznaczonych członków Najwyższego Sądu Administracyjnego i przedstawicieli Sejmu (art. 8).

Nasza konstytucja przewiduje, jak i francuska, jedną obowiązkową sesję zwyczajną Sejmu, nie oznacza natomiast minimum zwyczajnej sesji sejmowej, ograniczając się do klauzuli budżetowej (art. 25). Konstytucja czecho-słowacka ustanawia dwie sesje zwyczajne — w marcu i październiku (art. 28¹). Do zwołania Zgromadzenia Narodowego na sesję nadzwyczajną wymaga absolutnej większości członków którejkolwiek Izby, przy czem Prezydent Rzpltej obowiązany jest Sejm zwołać w ciągu 15 dni, w ciągu następnych zaś 15 dni Izby zbierają się na wezwanie swych przewodniczących.

Rozwiązanie Izby pierwszej przed upłynięciem kadencji przez Prezydenta Rzeczypospolitej może nastąpić albo za zwykłą zgodą izby drugiej, jak we Francji, albo też za zgodą kwalifikowanej większości członków tejże izby, jak u nas (art. 26). Konstytucja czecho-słowacka nadaje Prezydentowi Rzpltej prawo rozwiązania jednoczesnego obu izb bez żadnych ograniczeń z tem jednakże zastrzeżeniem, że nie wolno mu tego czynić w ciągu ostatnich 6 miesięcy swego urzędowania. Rozwiązanie Sejmu mocą własnej uchwały przewiduje tylko konstytucja pruska, żądając w tym wypadku tylko absolutnej większości ustawowej liczby członków Sejmu. Konstytucja ta przewiduje także rozwiązanie Sejmu na mocy uchwały, powziętej w głosowaniu ludowym. Nowe wybory odbywają się w ciągu 60 dni od dnia rozwiązania, (Francja, Czecho-Słowacja, Prusy), u nas w ciągu 90 dni (art. 26). Terminu ponownego zebrania się izb, wyznaczającego we Francji — dni 10, w Prusach — dni 30, nasza konstytucja, jak i czecho-słowacka, zupełnie nie przewidują.

O instytucji głosowania ludowego, jako zupełnie obcej naszej konstytucji, rozwodzić się nie będziemy, jakkolwiek znalazła ona szerokie uwzględnienie w konstytucji pruskiej, a w ogra-

nizszonem stopniu i w konstytucji czecho-słowackiej (art. 46¹), o czym niżej wypadnie nam wspomnieć.

Pobieżnie zaznaczymy jeszcze, że konstytucje czecho-słowacka i pruska przewidują permanencję parlamentarną w postaci stałych komitetów, składających się w Czecho-Słowacji z 16 posłów i 8 senatorów, wyznaczonych na jeden rok. Owe komitety sprawują w czasie przerw między sesjami lub w razie wygaśnięcia kadencji, ewent. rozwiązania Sejmu, funkcje nadzorcze w stosunku do władz państwowych, wydają niezbędne zarządzenia w sprawach nagłych, a nawet przysługuje im z odnośnymi zastrzeżeniami prawo wydawania zarządzeń, wymagających ustawowego traktowania, z mocą ustaw prowizorycznych, które muszą uzyskać sankcję Sejmu w ciągu dwóch miesięcy od chwili jego zebrania się. Nasza konstytucja, jak wiadomo, permanencji parlamentowej nie przewiduje.

USTAWODAWSTWO.

Inicjatywa ustawodawcza uregulowana jest we wszystkich konstytucjach w sposób mniej więcej podobny do naszego art. 10 z analogiczną klauzulą budżetową (art. 41² konst. czecho-słow. art. 47 konst. prusk.)

Do prawomocności uchwał sejmowych nasza konstytucja wymaga obecności $\frac{1}{3}$ część i ogółu posłów (art. 32). Takie same postanowienie zawiera konstytucja czecho-słowacka, wymagając jednakże równocześnie absolutnej większości głosów obecnych (art. 32), konstytucja pruska żąda obecności większości t. j. przeszło $\frac{1}{2}$ członków Sejmu (art. 16), zadawalniając się zwykłą większością obecnych (art. 17), jako warunkiem prawomocność i uchwał.

Kapitałne zagadnienie stosunku wzajemnego poszczególnych organów władzy ustawodawczej, ujęte w art. 35 naszej konstytucji, rozwiązane jest, jak wiadomo, w państwach o czystej dwuizbowości w kierunku równorzędności obu izb z nadaniem pierwszej izbie pewnych prerogatyw głównie w zakresie budżetowym i ogólnie-finansowym. Prócz tego normalny system rządów konstytucyjnych, zarówno parlamentarnych, jak i prezydjalnych, nadaje prawo weta zawieszającego w zakresie ustawodawczym głowie państwa. Tak jest we Francji i Stanach Zjednoczonych, taki też w znacznym stopniu z bardziej jaskrawym

podkreśleniem pierwszeństwa izby pierwszej jest stan rzeczy w Czecho-Słowacji.

U nas inaczej. Przedewszystkiem całkowicie jest wykluczony wszelki pośredniudział Prezydenta Rzeczypospolitej w ustawodawstwie wbrew poprzednim projektom klubowym, a nawet wbrew ostatecznemu projektowi Komisji Konstytucyjnej, która w brzemieniu art. 35 nadawała Prezydentowi Rzeczypospolitej pewne, wprowadzie bardzo ograniczone, prawo weta zawieszającego.

Jasno postawiona jest sprawa w Stanach Zjednoczonych, gdzie Prezydent Rzpłtej może w ciągu 10 dni zwrócić z podaniem swych zarzutów przyjęty przez Kongres projekt ustawy tej Izbie, która go pierwsza wotowała. Dopiero ponowne przyjęcie projektu przez obie Izby większością $\frac{2}{3}$ głosów jest ostateczne. We Francji Prezydentowi przysługuje prawo w terminie oznaczonym dla obwieszczenia ustawy t. j. w ciągu miesiąca lub w ciągu 3 dni, jeśli chodzi o ustawę, uznaną przez parlament za pilną, zażądania w umotywowanym orędziu ponownego rozpatrzenia ustawy przez obie Izby. Jest więc to prawo weta zawieszającego.

W republice czecho-słowackiej sprawa jest uregulowana w sposób następujący. Senat rozpatruje projekty ustaw, wyszłe z Izby Posłów, w ciągu 6 tygodni, z wyjątkiem ustaw budżetowych i dotyczących obrony narodowej, które rozpatrzyć musi w ciągu miesiąca. Jeżeli Senat zwraca Izbie Posłów projekt ustawy z poprawkami, przyjętymi zwykłą większością głosów, wówczas wystarczy bezwzględna większość ogólnej liczby posłów, przy powtórnem głosowaniu, aby uchwała Izby Posłów była ostateczną. Jednakże wymagana jest przy powtórным głosowaniu w Izbie Posłów większość kwalifikowana $\frac{3}{5}$, jeżeli Senat odrzucił projekt pierwotny większością $\frac{3}{4}$ ogólnej liczby senatorów (art. 44¹).

Izba Posłów rozpatruje projekty ustaw, wyszła z Senatu, w ciągu 3 miesięcy. Jeżeli Izba Posłów odrzuca propozycję Senatu, a ten ją utrzymuje w powtórным głosowaniu absolutną większością wszystkich swych członków, projekt ustawy wraca po raz drugi do Izby Posłów, która ostatecznie odrzuca projekt Senatu absolutną większością ogólnej liczby posłów (art. 44²). Tak więc zarówno w pierwszym, jak i w drugim wypadku, ostatni głos ma jednakże zawsze Izba Posłów mimo stosunkowo szeroko zakreślonych prerogatyw Senatu.

Prezydentowi Rzpltej Czecho-Słowackiej przysługuje prawo weta zawieszającego, z którego korzystać może w ciągu miesiąca. Jeżeli obie Izby utrzymują mimo zarzutów Prezydenta swoje stanowisko absolutną większością wszystkich swych członków (art. 48¹) lub jeżeli Izba Posłów uchwali ponownie projekt ustawy, odrzucony lub zmieniony przez Prezydenta, większością $\frac{3}{5}$ ogólnej liczby swych członków w głosowaniu imiennem (art. 48²), ustawa jest przyjęta definitywnie.

Jeżeli Zgromadzenie Narodowe odrzuca rządowy projekt ustawy, wówczas rządowi przysługuje na mocy jednomyślniej uchwały prawo oddania swego projektu pod głosowanie powszechne (art. 46¹). Postanowienie to nie dotyczy projektów, zmieniających lub uzupełniających konstytucję.

System naszej konstytucji, jak widać z powyższego, różniący się znacznie od systemu czecho-słowackiego, zbliża się natomiast do systemu konstytucji pruskiej, a w większym jeszcze stopniu do konstytucji austriackiej. Dlatego też wypada nam się bliżej przyjrzeć odnośnym postanowieniom dwóch wspomnianych konstytucji.

Według konstytucji pruskiej Radzie Państwa przysługuje w ciągu czterech tygodni prawo uzasadnionego sprzeciwu w stosunku do projektów ustawodawczych, uchwalonych przez Sejm. Krótki termin, z którego korzysta w tym wypadku Rada Państwa, krótszy od naszego (60 dni w myśl art. 35), wetuje jednakże większa skuteczność powstrzymania projektów sejmowych, wyrażająca się w wymaganej kwalifikowanej większości $\frac{2}{3}$ (u nas $\frac{11}{20}$) przy powtórnym głosowaniu nad projektem uchwały, zwróconej przez Radę Państwa Landtagowi. W razie powtórniego przyjęcia projektu tylko zwykłą większością głosów rozstrzyga ostatecznie głosowanie ludowe.

Natomiast konstytucja austriacka w art. 42 zadawała się zwykłą większością, żądając jednakże obecności przynajmniej połowy ogólnej liczby członków, przy powtórnym głosowaniu w Radzie Narodowej (Nationalrat) projektu uchwały, odesłanego w ciągu 8 tygodni z poprawkami lub zmianami przez Radę Związkową.

Ustawy ogłasza i podpisuje u nas, jak i wszędzie, wraz z odpowiednimi ministrami Prezydent Rzpltej (art. 44). Żadnego terminu w tym względzie konstytucja nasza nie przewiduje. We Francji termin ten, oznaczony w konstytucji, wy-

nosi 30 dni, dla ustaw nagłych i pilnych — 3 dni. W Czecho-Słowacji ustawa musi być ogłoszona w ciągu 8 dni, w ciągu których Prezydent Rzeczypospolitej może skorzystać z przysługującego mu prawa weta, względnie — w ciągu 8 dni po powtórnym przegłosowaniu projektu ustawy przez Zgromadzenie Narodowe w myśl omówionych powyżej postanowień art. 48.

WŁADZA WYKONAWCZA,

Zgodnie z zasadami ustroju czysto-parlamentarnego, przyjętego przez naszą konstytucję, Prezydenta Rzeczypospolitej wybiera u nas Zgromadzenie Narodowe, składające się z członków Sejmu i Senatu, absolutną większością głosów (art. 39). Tak samo wybierany jest Prezydent Rzeczypospolitej Francuskiej i Prezydent Rzeczypospolitej Czecho-Słowackiej, ten ostatni z tą różnicą, że wymagana jest podczas wyborów obecność absolutnej większości ogólnej liczby członków Zgromadzenia Narodowego, a wybór może być dokonany li tylko kwalifikowaną większością $\frac{3}{5}$ liczby obecnych (art. 57¹).

Odmienne natomiast wybierany jest Prezydent Stanów Zjednoczonych wobec panującego tam prezydjalnego systemu rządów, mianowicie w głosowaniu pośrednim przez elektorów, wybranych w głosowaniu przez ciała prawodawcze poszczególnych stanów.

Prezydent Rzeczypospolitej wybierany jest u nas tak samo, jak we Francji i w Czecho-Słowacji na lat 7, przyczem konstytucja czecho-słowacka zawiera zastrzeżenie, że ustępujący prezydent nie może być wybrany powtórnie (art. 58⁴). Nie odnosi się to zresztą do pierwszego Prezydenta Republiki Czecho-Słowackiej.

Podczas gdy u nas zastępuje Prezydenta Rzeczypospolitej w razie, gdy tenże nie może sprawować urzędu, Marszałek Sejmu, we Francji i w Czecho-Słowacji zastępuje go Rada Ministrów, która może w myśl art. 60 konstytucji czecho-słowackiej upoważnić Prezydenta Ministrów do „pewnych funkcji specjalnych“. W Stanach Zjednoczonych zastępuje Prezydenta wiceprezydent Stanów Zjednoczonych, względnie osoba, wyznaczona w drodze prawodawczej przez Kongres. Konstytucja czecho-słowacka przewiduje prócz tego w art. 61¹ możliwość powołania przez Zgromadzenie Narodowe zastępcy prezydenta, jeżeli Rada

Ministrów w obecności $\frac{3}{4}$ liczby swych członków uzna to za konieczne.

Prezydentem Stanów Zjednoczonych może być tylko obywatel Stanów Zjednoczonych, odpowiadający pewnym warunkom obywatelstwa i zamieszkania i który ukończył lat 35. W Czechosłowacji obieralny na Prezydenta jest każdy, posiadający bierne prawo wyborcze do Izby Posłów i mający również 35 lat ukończonych. Konstytucja polska nie zna w tym wypadku cenzusu wieku.

Prawa i prerogatywy Prezydenta rozleglejsze są w Stanach Zjednoczonych, gdzie, jak wiadomo, rząd uzależniony jest bezpośrednio od niego, nie odpowiada natomiast przed Kongresem, i gdzie Prezydent jest wybierany w trójstopniowych wyborach powszechnych. Natomiast w republikach parlamentarnych Prezydent korzysta z praw, ściśle oznaczonych w konstytucji mniej więcej w ten sam sposób, jak w naszej. Klauzuli naszego art. 46 o naczelnem dowództwie w czasie wojny w innych konstytucjach nie spotykamy, wypływa ona bowiem z samej istoty rzeczy.

Prezydent Rzeczypospolitej jest we wszystkich państwach nieodpowiedzialny, jak i u nas (art. 51), może być jednakże wszędzie pociągnięty do odpowiedzialności za zdradę stanu, u nas także za pogwałcenie konstytucji i pewne przestępstwa karne, jak w Stanach Zjednoczonych. We Francji, w Stanach Zjednoczonych, w Czechosłowacji stawia Prezydenta w stan oskarżenia Izba Poselska, względnie Izba Reprezentantów, sądzi go zaś Senat (t. zw. impeachment), przyczem konstytucja czechosłowacka wymaga kwalifikowanej większości $\frac{2}{3}$ w obecności $\frac{2}{3}$ ustawowej liczby posłów (art. 34¹) i zastrzega, że jedyną karą w stosunku do Prezydenta może być pozbawienie go stanowiska z ewent. wyłączeniem jego kandydatury i na przyszłość (art. 67¹). U nas sprawa jest uregulowana w sposób odmienny, Prezydent Rzeczypospolitej odpowiada bowiem w razie postawienia go w stan oskarżenia przez Sejm kwalifikowaną większością $\frac{3}{5}$ głosów przed Trybunałem Stanu (art. 51 i 64). Rada Ministrów pod przewodnictwem Prezydenta Ministrów, ewent., jak w Czechosłowacji, wice-prezydenta gabinetu lub najstarszego wiekiem członka gabinetu (art. 71), ponosi solidarną i indywidualną odpowiedzialność przed parlamentem za ogólny kierunek polityki państwowej i układ stosunków politycznych w państwie, jako też za akty rządowe Prezydenta Rzpltej przez kontrasygnację

każdego jego dekretu i rozporządzenia, wydanego na mocy obowiązujących ustaw. Jest to zasada, stanowiąca istotę rządów konstytucyjno-parlamentarnych i dlatego też jest ona wyraźnie zdefiniowana zarówno w konstytucji polskiej, jak i w konstytucjach francuskiej i czecho-słowackiej, przyczem w tej ostatniej zastrzeżona jest wyłączna odpowiedzialność przed Izbą Posłów (art. 75). Natomiast w Stanach Zjednoczonych, jak już zaznaczyliśmy, ministrowie odpowiadają politycznie li tylko przed Prezydentem Republiki.

Odpowiedzialność parlamentarna rządu przed Sejmem uregulowana jest w naszej konstytucji w sposób niezmiernie prosty, bez żadnych klauzul (art. 58). Tymczasem konstytucja czecho-słowacka wymaga w razie głosowania kwestji zaufania do rządu obecności absolutnej większości ogólnej liczby posłów, a także głosowania imiennego (art. 75). Wniosek nieufności względem rządu musi być podpisany przynajmniej przez 100 posłów i przekazany specjalnej komisji, która obowiązana jest go zreferować przed Izbą w ciągu 8 dni (art. 76). Tak samo w Prusiech wniosek nieufności musi być podpisany przez 30 posłów i imiennie głosowany najwcześniej na drugi dzień, najdalej zaś w ciągu 14 dni, w obecności przynajmniej połowy ogólnej liczby posłów. W ten sposób konstytucje zabezpieczają pewną trwałość rządów w ustroju parlamentarnym.

Konstytucyjnie i karnie gabinety i poszczególni ministrowie odpowiadają w podobny sposób, jak Prezydenci republik. W Prusiech, gdzie funkcje Prezydenta sprawuje w znacznym stopniu Rada Ministrów (Staatsministerium), ministrowie odpowiadają, jak u nas, przed Trybunałem Stanu (Staatsgerichtshof), przyczem wniosek o oskarżenie ministra musi być podpisany przynajmniej przez 100 posłów, a może być przyjęty w obecności $\frac{2}{3}$ ogólnej liczby członków Sejmu kwalifikowaną większością $\frac{2}{3}$ liczby obecnych (art. 24). U nas wymagana jest większość kwalifikowana, $\frac{3}{5}$, ale w obecności tylko co najmniej połowy ustawowej liczby posłów (art. 59).

ADMINISTRACJA I SAMORZĄD.

Ustrój administracyjny państwa zazwyczaj w konstytucjach starych uwzględniany wogóle nie jest. W konstytucjach nowszych znajdujemy w tym względzie pewne postanowienia, jednakże daleko zwęższej ujęte, niż to ma miejsce w naszej konstytucji, któ-

ra zagadnieniom administracyjnym i samorządowym poświęca kilka artykułów, stawiając wyraźnie zasadę decentralizacji i dekoncentracji (art. 3 i 66), oraz zasadę udziału obywateli, powołanych drogą wyboru, w wykonywaniu funkcji administracyjno-samorządowych na podstawach, określonych w art. 66 i 67. Prócz tego nasza konstytucja wprowadza instytucję samorządu gospodarczego (art. 68), obcą innym konstytucjom.

W konstytucji czecho-słowackiej znajdujemy zaledwie jeden artykuł (86), który głosi, że w organach administracyjnych pierwszeństwo obywatelskie winien być uwzględniony w miarę możliwości. W konstytucji pruskiej samorządowi poświęca się więcej miejsca, ponieważ państwo pruskie jest zespołem samorządnych prowincji, które się rządzą na mocy prawa przez własne organy samorządne i administracyjne.

Do orzekania o legalności aktów administracyjnych konstytucja nasza ustanawia sądownictwo administracyjne z Najwyższym Trybunałem Administracyjnym na czele (art. 73). Sądownictwo administracyjne istnieje także we Francji i w szeregu państw europejskich, nie zna go natomiast Anglja. Konstytucja czecho-słowacka również przewiduje dla zabezpieczenia interesów obywateli ustanowienie sądownictwa administracyjnego (art. 86) z Najwyższym Trybunałem Administracyjnym na czele (art. 88). Instytucję sądownictwa administracyjnego zna także konstytucja pruska.

SĄDOWNICTWO.

Zasada niezawisłości urzędu sędziowskiego i ścisłego rozgraniczenia sądownictwa zwykłego od administracji przyjęta jest przez wszystkie konstytucje nowoczesne, stanowi bowiem jedną z podstawowych gwarancji ustroju praworządnego państwa. Znalazła ona jaskrawy wyraz w naszej konstytucji (art. 77, 78, 79), która zresztą w tym względzie żadnych szczególnych postanowień nie zawiera, prócz może klauzuli o wybieralności sędziów pokoju przez ludność (art. 78), czego w innych rozpatrywanych przez nas konstytucjach nie spotykamy.

Co do organizacji sądownictwa, to konstytucje przekazują uregulowanie tej sprawy poszczególnym ustawom, stwierdzając tylko, że będzie jeden Sąd Najwyższy dla całego państwa, tak jak to czynią konstytucja nasza (art. 84) lub konstytucja czecho-słowacka (art. 95²).

Konflikty między władzami administracyjnymi a sądami rozstrzyga według konstytucji polskiej Trybunał Kompetencyjny, powołany na mocy specjalnej ustawy (art. 86), gdy tymczasem w Czecho-Słowacji konstytucja przekazuje uregulowanie tej sprawy ustawodawstwu zwykłemu (art. 96²). W Austrii natomiast rozstrzyga konflikty między poszczególnymi organami władzy t. zw. Trybunał Konstytucyjny (Verfassungsgerichtshof), którego kompetencje są zresztą znacznie szersze, gdyż powołany on jest również do czuwania nad zgodnością ustawodawstwa z postanowieniami konstytucji.

Wyłącznie do tej ostatniej funkcji sprowadza się działalność Trybunału Konstytucyjnego w Czecho-Słowacji, składającego się tam z siedmiu członków, z których po dwóch wyznaczają dwa najwyższe sądy państwowe — zwykły i administracyjny, pozostałych zaś trzech członków mianuje Prezydent Rzeczypospolitej,

W ten sposób postanowienia konstytucji zostają zawarowane, a kompetencje sądów zwykłych ogranicza się li tylko do badania formalnego ważności ustaw, t. j. czy zostały należycie ogłoszone, zastrzegając im prawo merytorycznego badania ważności dekretów rządowych (art. 102). Nasza konstytucja zaś ogranicza się w tym względzie tylko do postanowienia, zawartego w art. 81, nie wspominając nic o badaniu ważności dekretów rządowych przez sądy, ani też nie wprowadzając żadnej instytucji na wzór czecho-słowackiego Trybunału Konstytucyjnego. Jak wiadomo, funkcje tego ostatniego spełniają w Stanach Zjednoczonych sądy zwykłe.

OBOWIĄZKI I PRAWA OBYWATELSKIE.

W żadnej konstytucji nie znajdujemy tak szczegółowo i wszechstronnie opracowanej wielkiej karty swobód obywatelskich, stanowiącej również jedną z najistotniejszych podstaw nowoczesnego państwa praworządno-konstytucyjnego, jak to właśnie ma miejsce w naszej konstytucji, która sprawie tej poświęca 38 artykułów.

Ojczyznę konstytucyjnie zagwarantowanych swobód obywatelskich jest, jak wiadomo, Anglja. Na kontynent europejski przeniosła je w ostatecznej formie wielka rewolucja francuska, ostatecznie je zaś umocniła wielka fala nowoczesnego demokratyzmu, która załaziła świat cały po wstrząśnieniach ostatniej wielkiej wojny. Nie będziemy też szczegółowo zestawiali postano-

wień naszej konstytucji z Deklaracją Praw Człowieka i Obywatela, ani też z analogicznymi postanowieniami nowoczesnych konstytucji, które w tym względzie wykazują z natury rzeczy wypróbowaną w doświadczeniach dziejowych jednolitość. Natomiast zestawimy w ogólnych zarysach niektóre najbardziej nowoczesne postanowienia konstytucji Polski i Czecho-Słowacji w tej sprawie.

Przedewszystkiem zaznaczamy, że nasz artykuł 102 o ochronie pracy nie jest zupełnie uwzględniony w konstytucji czecho-słowackiej. Następnie zwrócimy uwagę na fakt, że nasza konstytucja bierze pod szczególną opiekę wszelką własność (art. 99), gdy tymczasem konstytucja czecho-słowacka mówi tylko o własności prywatnej, której gwarantuje nietykalność (art. 109). Tak samo w stosunku do mniejszości narodowych nasza konstytucja zajmuje daleko szersze stanowisko (art. 110), niż konstytucja czecho-słowacka, która, poświęcając wprawdzie specjalny rozdział opiece mniejszości narodowych, ras i religii, ogranicza się w gruncie rzeczy do stwierdzenia, że wszelkie akty wynarodowienia przymusowego są wzbronione (art. 134), a w rozdziale wstępnym w art. 4 stwierdza, że wszyscy obywatele Republiki Czecho-Słowackiej należą do jednej narodowości państwowej.

REWIZJA KONSTYTUCJI.

Nasza konstytucja przewiduje obowiązkową rewizję konstytucji, przeprowadzaną bez żadnych rygorów co 25 lat przez Zgromadzenie Narodowe, wprowadzając natomiast szereg klauzul w razie zwykłej zmiany konstytucji (art. 125). Obowiązkowej rewizji konstytucji, przeprowadzanej co pewien czas, rozpatrywane przez nas konstytucje nie znają. Natomiast wszystkie wprowadzają mniej lub więcej daleko idące rygory rewizyjne.

Stosunkowo łagodnie rozwiązują tę sprawę konstytucje nowe. Konstytucja czecho-słowacka wymaga tylko kwalifikowanej większości $\frac{3}{5}$ ustawowej liczby członków obu Izb Zgromadzenia Narodowego, konstytucja zaś pruska wymaga obecności $\frac{2}{3}$ ogólnej liczby posłów i kwalifikowanej większości $\frac{2}{3}$ głosów obecnych.

We Francji inicjatywa zmiany konstytucji wyjść może od każdej Izby na mocy uchwały, powziętej absolutną większością głosów, względnie od Prezydenta Rzeczypospolitej, który odnośne wnioski przedkłada parlamentowi. Rewizję konstytucji przeprowa-

dza Zgromadzenie Narodowe absolutną większością głosów, przy-
czem zmiana republikańskiej formy rządów nie może być przed-
miotem obrad.

W Stanach Zjednoczonych rewizja konstytucji może być
przeprowadzona przez Kongres na żądanie $\frac{2}{3}$ członków obu Izb
lub na żądanie $\frac{2}{3}$ liczby ciał prawodawczych poszczególnych
stanów, a wówczas samo dokonanie rewizji należy do specjal-
nego zgromadzenia, zwanego Konwentem. Uchwalone zmiany
konstytucji muszą być ratyfikowane przez $\frac{3}{4}$ ogólnej liczby
stanów.

KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

W Imię Boga Wszechmogącego!

My, Naród Polski, dziękując Opatrzności za wyzwolenie nas z półtorawiekowej niewoli, wspominając z wdzięcznością męstwo i wytrwałość ofiarnej walki pokoleń, które najlepsze wysiłki swoje sprawie niepodległości bez przerwy poświęcały, nawiązując do świetnej tradycji wiekopomnej Konstytucji 3-go Maja — dobro całej, zjednoczonej i niepodległej Matki-Ojczyzny mając na oku, a pragnąc Jej byt niepodległy, potęgę i bezpieczeństwo oraz ład społeczny utwierdzić na wiekuistych zasadach prawa i wolności, pragnąc zarazem zapewnić rozwój wszystkich Jej sił moralnych i materialnych dla dobra całej odradzającej się ludzkości, wszystkim obywatelom Rzeczypospolitej równość, a pracy poszanowanie, należne prawa i szczególną opiekę Państwa zabezpieczyć—tę oto Ustawę Konstytucyjną na Sejmie Ustawodawczym Rzeczypospolitej Polskiej uchwalamy i stanowimy.

ROZDZIAŁ I.

RZECZYPOSPOLITA.

ARTYKUŁ 1.

Państwo polskie jest Rzeczpospolitą.

ARTYKUŁ 2.

Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu. Organami Narodu w zakresie ustawodawstwa są Sejm i Senat, w zakresie władzy wykonawczej—Prezydent Rzeczypospolitej łącznie z odpowiedzialnymi ministrami, w zakresie wymiaru sprawiedliwości—niezawisłe Sądy.

ROZDZIAŁ II.

WŁADZA USTAWODAWCZA.

ARTYKUŁ 3.

Zakres ustawodawstwa państwowego obejmuje stanowienie wszelkich praw publicznych i prywatnych i sposobu ich wykonania.

Niema ustawy bez zgody Sejmu, wyrażonej w sposób, regulaminowo ustalony.

Ustawa uchwalona przez Sejm zyskuje moc obowiązującą w czasie, przez nią samą określonym.

Rzeczpospolita Polska, opierając swój ustrój za zasadzie szerokiego samorządu terytorjalnego, przekaże przedstawicielstwu samorządu właściwy zakres ustawodawstwa, zwłaszcza z dziedziny administracji, kultury i gospodarstwa, który zostanie bliżej określony ustawami państwowymi.

Rozporządzenia władzy, z których wynikają prawa lub obowiązki obywateli, mają moc obowiązującą tylko wtedy, gdy zostały wydane z upoważnienia ustawy i z powołaniem się na nią.

ARTYKUŁ 4.

Ustawa państwowa ustala corocznie budżet Państwa na rok następny. *budżetowy (1/IV — 31/III)*

ARTYKUŁ 5.

Ustalenie stanu liczbowego wojska i zezwolenie na coroczny pobór rekruta może nastąpić jedynie w drodze ustawodawczej.

ARTYKUŁ 6.

Zaciągnięcie pożyczki państwowej, zbycie, zamiana i obciążenie nieruchomości państwowego, nałożenie podatków i opłat publicznych, ustanowienie cel i monopolów, ustalenie systemu monetarnego jakoteż przyjęcie gwarancji finansowej przez Państwo—może nastąpić tylko na mocy ustawy.

ARTYKUŁ 7.

Rząd przedstawi corocznie zamknięcie rachunków państwowych do parlamentarnego zatwierdzenia.

ARTYKUŁ 8.

Sposób wykonania parlamentarnej kontroli nad długami Państwa określi oddzielna ustawa.

ARTYKUŁ 9.

Do kontroli całej administracji państwowej pod względem finansowym, badania zamknięć rachunków Państwa, przedkładania corocznie Sejmowi wniosku o udzieleniu lub odmówieniu Rządowi absolutorjum — jest powołana Najwyższa Izba Kontroli, oparta na zasadzie kolegialności i niezależności sędziowskiej członków jej kolegjum, usuwalnych tylko uchwałą Sejmu, większością 3/5 głosujących. Organizację Najwyższej Izby Kontroli i sposób jej działania określi szczegółowo osobna ustawa.

Prezes Najwyższej Izby Kontroli zajmuje stanowisko równorzędne ministrowi, nie wchodzi jednak w skład Rady Ministrów, a jest za sprawowanie swego urzędu i za podległych mu urzędników odpowiedzialny bezpośrednio przed Sejmem.

ARTYKUŁ 10.

Prawo inicjatywy ustawodawczej przysługuje Rządowi i Sejmowi. Wnioski i projekty ustaw, pociągające za sobą wydatki ze Skarbu Państwa, muszą podawać sposób ich zużycia i pokrycia.

ARTYKUŁ 11.

Sejm składa się z posłów, wybranych na lat pięć, licząc od dnia otwarcia Sejmu, w głosowaniu powszechnem, tajnem, bezpośredniem, równem i stosunkowem.

ARTYKUŁ 12.

Prawo wybierania ma każdy obywatel polski bez różnicy płci, który w dniu ogłoszenia wyborów ukończył lat 21, używa w pełni praw cywilnych i zamieszkuje w okręgu wyborczym przynajmniej od przedednia ogłoszenia wyborów w Dzienniku Ustaw. Prawo głosowania może być wykonywane tylko osobiście. Wojskowi w służbie czynnej nie mają prawa głosowania.

ARTYKUŁ 13.

Prawo wybieralności ma każdy obywatel, mający prawo

wybierania do Sejmu, nie wyjmując wojskowych w służbie czynnej, niezależnie od miejsca zamieszkania, o ile ukończył lat 25.

ARTYKUŁ 14.

Nie mogą korzystać z prawa wyborczego obywatele, skazani za przestępstwa, które określi ordynacja wyborcza, jako pociągające za sobą czasową lub stałą utratę prawa wybierania, wybieralności, a także piastowanego mandatu poselskiego.

ARTYKUŁ 15.

Państwowi urzędnicy administracyjni, skarbowi i sądowi nie mogą być wybierani w tych okręgach, w których pełnią swą służbę. Przepis ten nie dotyczy urzędników, pełniących swą służbę przy władzach centralnych.

ARTYKUŁ 16.

Pracownicy państwowi i samorządowi, z chwilą wyboru na posła, otrzymują na czas trwania mandatu poselskiego urlop. Lata, spędzone na wykonaniu mandatu poselskiego, liczą się do lat służby.

Przepis ten nie dotyczy ministrów, podsekretarzy stanu i profesorów wyższych uczelni.

ARTYKUŁ 17.

Posel, powołany do płatnej służby państwowej, traci mandat; przepis ten nie dotyczy powołania na stanowisko ministrów, podsekretarzy stanu i profesorów wyższych uczelni.

ARTYKUŁ 18.

Ordynacja wyborcza określi sposób wyboru posłów sejmowych.

ARTYKUŁ 19.

Sejm sprawdza ważność wyborów niezaprotestowanych. O ważności wyborów zaprotestowanych rozstrzyga Sąd Najwyższy.

ARTYKUŁ 20.

Posłowie są przedstawicielami całego narodu i nie są krępowani żadnymi instrukcjami wyborców.

Posłowie składają na ręce Marszałka wobec Izby następujące ślubowanie:

„Ślubuję uroczyście, jako poseł na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, wedle najlepszego mego rozumienia i zgodnie z sumieniem, rzetelnie pracować wyłącznie dla dobra Państwa Polskiego, jako całości“.

ARTYKUŁ 21.

Posłowie nie mogą być pociągani do odpowiedzialności za swoją działalność w Sejmie, lub poza Sejmem, wchodzącą w zakres wykonania mandatu poselskiego, ani w czasie trwania mandatu, ani po jego wygaśnięciu. Za przemówienia i odezwania się tudzież manifestacje w Sejmie posłowie odpowiadają tylko przed Sejmem. Za naruszenie prawa osoby trzeciej, mogą być pociągnięci do odpowiedzialności sądowej, o ile władza sądowa uzyska na to zezwolenie Sejmu.

Postępowanie karno-sądowe, karno-administracyjne lub dyscyplinarne, wdrożone przeciw posłowi przed uzyskaniem mandatu poselskiego, ulegnie na żądanie Sejmu zawieszeniu aż do wygaśnięcia mandatu.

Bieg przedawnienia przeciw posłowi w postępowaniu karnem ulega przerwie na czas trwania mandatu poselskiego.

Przez cały czas trwania mandatu posłowie nie mogą być pociągani do odpowiedzialności karno-sądowej, karno-administracyjnej i dyscyplinarnej, ani pozbawieni wolności bez zezwolenia Sejmu. W wypadku schwytania posła na gorącym uczynku zbrodni pospolitej, jeżeli jego przytrzymanie jest niezbędne dla zabezpieczenia wymiaru sprawiedliwości, względnie dla unieszkodliwienia skutków przestępstwa, władza sądowa ma obowiązek bezwzględnego zawiadomienia o tem Marszałka Sejmu dla uzyskania zezwolenia Sejmu na areszt i dalsze postępowanie karne. Na żądanie Marszałka przytrzymany musi być niezwłocznie uwolniony.

ARTYKUŁ 22.

Poseł nie może na swoje ani na obce imię kupować lub uzyskiwać dzierżaw dóbr państwowych, przyjmować dostaw publicznych i robót rządowych ani otrzymywać od Rządu koncesji lub innych korzyści osobistych.

Poseł nie może również otrzymywać od Rządu żadnych odznaczeń, z wyjątkiem wojskowych.

ARTYKUŁ 23.

Posel nie może być redaktorem odpowiedzialnym.

ARTYKUŁ 24.

Posłowie otrzymują diety w wysokości, regulaminem określonej, i mają prawo bezpłatnego korzystania z państwowych środków komunikacji dla podróży po całym obszarze Rzeczypospolitej.

ARTYKUŁ 25.

Prezydent Rzeczypospolitej zwołuje, otwiera, odracza i zamyka Sejm i Senat.

Sejm winien być zwołany na pierwsze posiedzenie w trzeci wtorek po dniu wyborów i corocznie najpóźniej w październiku na sesję zwyczajną celem uchwalenia budżetu, stanu liczebnego i poboru wojska, oraz innych spraw bieżących.

Prezydent Rzeczypospolitej może zwołać Sejm w każdym czasie na sesję nadzwyczajną wedle własnego uznania, a winien to uczynić na żądanie $\frac{1}{3}$ części ogółu posłów w ciągu dwóch tygodni.

Inne wypadki zebrania się Sejmu na sesję nadzwyczajną określa Konstytucja.

Odroczenie wymaga zgody Sejmu, jeżeli ma być w ciągu tej samej sesji zwyczajnej powtórzone, lub jeżeli przerwa ma trwać dłużej, niż 30 dni.

Sejm, zwołany w październiku na sesję zwyczajną, nie może być zamknięty przed uchwaleniem budżetu.

ARTYKUŁ 26.

Sejm może się rozwiązać mocą własnej uchwały, powziętej większością $\frac{2}{3}$ głosów przy obecności połowy ustawowej liczby posłów. Prezydent Rzeczypospolitej może rozwiązać Sejm za zgodą $\frac{3}{5}$ ustawowej liczby członków Senatu.

Równocześnie w obu wypadkach z samego prawa rozwiązuje się Senat.

Wybory odbędą się w ciągu 90 dni od dnia rozwiązania; termin ich będzie oznaczony bądź w uchwale Sejmu bądź w orędmu Prezydenta o rozwiązaniu Sejmu.

ARTYKUŁ 27.

Posłowie wykonywują swe prawa i obowiązki poselskie osobiście.

ARTYKUŁ 28.

Sejm wybiera ze swego grona Marszałka i jego zastępców, sekretarzy i komisje.

Mandaty Marszałka i jego zastępców trwają po rozwiązaniu Sejmu aż do ukonstytuowania się nowego Sejmu.

ARTYKUŁ 29.

Sposób i porządek obrad sejmowych, rodzaj i ilość komisji, liczbę wice-marszałków i sekretarzy, prawa i obowiązki Marszałka—określa regulamin sejmowy.

Marszałek mianuje urzędników sejmowych, za których działania odpowiada przed Sejmem.

ARTYKUŁ 30.

Posiedzenia Sejmu są jawne. Na wniosek Marszałka, przedstawiciela Rządu lub 30 posłów może Sejm uchwalić tajność posiedzenia.

ARTYKUŁ 31.

Nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za zgodne z prawdą sprawozdanie z jawnego posiedzenia Sejmu i Komisji sejmowej.

ARTYKUŁ 32.

Do prawomocności uchwał potrzebna jest obecność przynajmniej $\frac{1}{3}$ części ogółu posłów. Uchwały sejmowe zapadają zwykłą większością głosów, o ile inne przepisy Konstytucji nie zawierają odmiennych postanowień.

ARTYKUŁ 33.

Posłowie mają prawo zwracać się z interpelacjami do Rządu bądź do poszczególnych ministrów, w sposób regulaminem przepisany. Minister ma obowiązek udzielić odpowiedzi ustnie lub pisemnie w terminie nie dłuższym, niż 6 tygodni, albo w umotywowanem oświadczeniu usprawiedliwić brak rzeczowej odpowiedzi. Na żądanie interpelantów odpowiedź musi

być Sejmowi zakomunikowana. Sejm może odpowiedź Rządu uczynić przedmiotem dyskusji i uchwały.

ARTYKUŁ 34.

Sejm może wyłaniać i naznaczać dla zbadania poszczególnych spraw nadzwyczajne komisje z prawem przesłuchiwania stron interesowanych oraz wzywania świadków i rzeczoznawców. Zakres działania i uprawnień tych komisji uchwała Sejm.

ARTYKUŁ 35.

Każdy projekt ustawy, przez Sejm uchwalony, będzie przekazany Senatowi do rozpatrzenia. Jeżeli Senat nie podniesie w ciągu 30 dni od dnia doręczenia mu uchwalonego projektu ustawy żadnych przeciwko niemu zarzutów — Prezydent Rzeczypospolitej zarządzi ogłoszenie ustawy. Na wniosek Senatu Prezydent Rzeczypospolitej może zarządzić ogłoszenie ustawy przed upływem 30 dni.

Jeżeli Senat postanowi projekt, uchwalony przez Sejm, zmienić lub odrzucić, powinien zapowiedzieć to Sejmowi w ciągu powyższych 30 dni, a najdalej w ciągu następnych dni 30 zwrócić Sejmowi z proponowanymi zmianami.

Jeżeli Sejm zmiany, przez Senat proponowane uchwali zwykłą większością albo odrzuci większością $\frac{11}{20}$ głosujących — Prezydent Rzeczypospolitej zarządzi ogłoszenie ustawy w brzmieniu, ustalonym ponowną uchwałą Sejmu.

ARTYKUŁ 36.

Senat składa się z członków, wybranych przez poszczególne województwa w głosowaniu powszechnem, tajnem, bezpośredniem, równem i stosunkowem. Każde województwo stanowi jeden okręg wyborczy, przyczem w stosunku do liczby mandatów sejmowych na ilość mieszkańców, liczba mandatów do Senatu wynosi $\frac{1}{4}$ część. Prawo wybierania do Senatu ma każdy wyborca do Sejmu, który w dniu ogłoszenia wyborów ukończył lat 30 i w dniu tym zamieszkuje w okręgu wyborczym przynajmniej od roku; nie tracą jednak prawa wyborczego świeżo osiedli koloniści, którzy opuścili poprzednie miejsce zamieszkania, korzystając z reformy rolnej; również nie tracą tego prawa robotnicy, którzy zmienili miejsce pobytu wskutek zmiany

miejsca pracy, oraz urzędnicy państwowi, przeniesieni służbowo. Prawo wybieralności ma każdy obywatel, posiadający prawo wybierania do Senatu nie wyłączając wojskowych w służbie czynnej, o ile z dniem ogłoszenia wyborów ukończył lat 40.

Kadencja Senatu rozpoczyna się i kończy z kadencją sejmową.

Nikt nie może być jednocześnie członkiem Sejmu i Senatu.

ARTYKUŁ 37.

Postanowienia artykułów 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32 i 33 stosują się odpowiednio także do Senatu, względnie jego członków.

ARTYKUŁ 38.

Żadna ustawa nie może stać w sprzeczności z niniejszą Konstytucją, ani naruszać jej postanowień.

ROZDZIAŁ III.

WŁADZA WYKONAWCZA.

ARTYKUŁ 39.

Prezydenta Rzeczypospolitej wybierają na lat siedm bezwzględną większością głosów Sejm i Senat, połączone w Zgromadzenie Narodowe. Zgromadzenie Narodowe zwołuje Prezydent Rzeczypospolitej w ostatnim kwartale siedmioletnia swego urzędowania.

Jeżeli zwołanie nie nastąpi na 30 dni przed upływem siedmioletnia, Sejm i Senat łączą się z samego prawa w Zgromadzenie Narodowe na zaproszenie Marszałka Sejmu i pod jego przewodnictwem.

ARTYKUŁ 40.

Jeżeli Prezydent Rzeczypospolitej nie może sprawować urzędu, oraz w razie opróżnienia urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej wskutek śmierci, zrzeczenia się lub innej przyczyny — zastępuje go Marszałek Sejmu.

ARTYKUŁ 41.

W razie opróżnienia urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej Sejm i Senat łączą się natychmiast na zaproszenie Marszałka Sejmu i pod jego przewodnictwem — z samego prawa w Zgromadzenie Narodowe celem wyboru Prezydenta.

Gdyby Sejm był rozwiązany w chwili, gdy urząd Prezydenta Rzeczypospolitej jest opróżniony, Marszałek Sejmu zarządzi niezwłocznie nowe wybory do Sejmu i Senatu.

ARTYKUŁ 42.

Jeżeli Prezydent Rzeczypospolitej przez trzy miesiące nie sprawuje urzędu, Marszałek zwoła niezwłocznie Sejm i podda jego uchwale, czy urząd Prezydenta Rzeczypospolitej należy uznać za opróżniony.

Uchwała, uznająca urząd za opróżniony, zapada większością 3/5 głosów, w obecności przynajmniej połowy ustawowej, to jest ordynacją wyborczą ustalonej, liczby posłów.

ARTYKUŁ 43.

Prezydent Rzeczypospolitej sprawuje władzę wykonawczą przez odpowiedzialnych przed Sejmem ministrów i podległych im urzędników.

Każdy urzędnik Rzeczypospolitej musi podlegać Ministrowi, który za jego działania odpowiada przed Sejmem.

Nominacje urzędników kancelarii cywilnej Prezydenta Rzeczypospolitej kontrasyguje Prezes Rady Ministrów i jest za ich działania odpowiedzialny przed Sejmem.

ARTYKUŁ 44.

Prezydent Rzeczypospolitej podpisuje ustawy wraz z odpowiedniami ministrami i zarządza ogłoszenie ich w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej.

Prezydent Rzeczypospolitej ma prawo, celem wykonania ustaw i z powołaniem się na upoważnienie ustawowe, wydawać rozporządzenia wykonawcze, zarządzenia, rozkazy i zakazy i przeprowadzenie ich użyciem przymusu zapewnić.

Takież prawo w swoim zakresie działania mają ministrowie i władze im podległe.

Każdy akt rządowy Prezydenta Rzeczypospolitej wymaga dla swej ważności podpisu Prezesa Rady Ministrów i właściwego ministra, którzy przez podpisanie aktu biorą zań odpowiedzialność.

ARTYKUŁ 45.

Prezydent Rzeczypospolitej mianuje i odwołuje Prezesa Rady Ministrów, na jego wniosek mianuje i odwołuje ministrów, a na wniosek Rady Ministrów obsadza urzędy cywilne i wojskowe, zastrzeżone w ustawach.

ARTYKUŁ 46.

Prezydent Rzeczypospolitej jest zarazem najwyższym zwierzchnikiem sił zbrojnych Państwa, nie może jednak sprawować naczelnego dowództwa w czasie wojny.

Naczelnego Wodza sił zbrojnych Państwa na wypadek wojny mianuje Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów przedstawiony przez Ministra Spraw Wojskowych, który za akty, związane z dowództwem w czasie wojny, jak i za wszelkie sprawy kierownictwa wojskowego — odpowiada przed Sejmem.

ARTYKUŁ 47.

Prawo darowania i złagodzenia kary, oraz darowania skutków zasądzenia karno-sądowego w poszczególnych wypadkach — przysługuje Prezydentowi Rzeczypospolitej.

Prezydent nie może stosować tego prawa do ministrów, zasądzonych na skutek postawienia ich w stan oskarżenia przez Sejm.

Amnestja może być udzielona tylko w drodze ustawodawczej.

ARTYKUŁ 48.

Prezydent Rzeczypospolitej reprezentuje Państwo na zewnątrz, przyjmuje przedstawicieli dyplomatycznych państw obcych i wysyła przedstawicieli dyplomatycznych Państwa Polskiego do państw obcych.

ARTYKUŁ 49.

Prezydent Rzeczypospolitej zawiera umowy z innemi państwami i podaje je do wiadomości Sejmu.

Umowy handlowe i celne oraz umowy, które stale obciąża-

zają pod względem finansowym Państwo, albo zawierają przepisy prawne, obowiązujące obywateli, albo też wprowadzają zmianę granic Państwa, a także przymierza — wymagają zgody Sejmu.

ARTYKUŁ 50.

Prezydent Rzeczypospolitej może wypowiedzieć wojnę i zawrzeć pokój tylko za uprzednią zgodą Sejmu.

ARTYKUŁ 51.

Za czynności urzędowe Prezydent Rzeczypospolitej nie jest odpowiedzialny ani parlamentarnie, ani cywilnie.

Za zdradę kraju, pogwałcenie Konstytucji lub przestępstwa karne — Prezydent Rzeczypospolitej może być pociągnięty do odpowiedzialności tylko przez Sejm uchwałą, powziętą większością $\frac{3}{5}$ głosów, przy obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. Sprawę rozpatruje i wyrok wydaje Trybunał Stanu według postanowień osobnej ustawy. Z chwilą postawienia w stan oskarżenia przed Trybunałem Stanu — Prezydent Rzeczypospolitej jest zawieszony w urzędowaniu.

ARTYKUŁ 52.

Prezydent Rzeczypospolitej otrzymuje uposażenie według przepisów osobnej ustawy.

ARTYKUŁ 53.

Prezydent Rzeczypospolitej nie może piastować żadnego innego urzędu, ani należeć do składu Sejmu lub Senatu.

ARTYKUŁ 54.

Przed objęciem urzędu Prezydent Rzeczypospolitej składa przysięgę w Zgromadzeniu Narodowym następującej treści:

„Przysięgam Bogu Wszechmogącemu, w Trójcy Świętej Jedynemu, i ślubuję Tobie, Narodzie Polski, na urzędzie Prezydenta Rzeczypospolitej, który obejmuję: praw Rzeczypospolitej, a przede wszystkim Ustawy Konstytucyjnej święcie przestrzegać i bronić; dobru powszechnemu Narodowi ze wszystkich sił wiernie służyć; wszelkie zło i niebezpieczeństwo od Państwa czujnie odwracać; godności imienia polskiego strzedz niezachwianie; sprawiedliwość względem wszystkich bez różnicy obywateli za pierw-

szą sobie mieć cnotę; obowiązkom urzędu i służby poświęcić się niepodzielnie. Tak mi dopomóż Bóg i Święta Syna Jego Męka. Amen“.

ARTYKUŁ 55.

Ministrowie tworzą Radę Ministrów pod przewodnictwem Prezesa Rady Ministrów.

ARTYKUŁ 56.

Rada Ministrów ponosi solidarną odpowiedzialność konstytucyjną i parlamentarną za ogólny kierunek działalności Rządu.

Pozatem ponoszą ją ministrowie oddzielnie, każdy w swoim zakresie, za działalność w urzędzie, a to zarówno za zgodność tej działalności z Konstytucją i innemi ustawami Państwa, za działanie podległych organów administracyjnych, jak i za kierunek swej polityki.

ARTYKUŁ 57.

W tymże samym zakresie obowiązuje ministrów solidarna i indywidualna odpowiedzialność za akty rządowe Prezydenta Rzeczypospolitej.

ARTYKUŁ 58.

Do odpowiedzialności parlamentarnej pociąga ministrów Sejm zwyczajną większością. Rada Ministrów i każdy minister z osobna ustępują na żądanie Sejmu.

ARTYKUŁ 59.

Konstytucyjną odpowiedzialność ministrów i sposób jej urzeczywistnienia określi osobna ustawa.

Uchwała, stawiająca ministra w stan oskarżenia, musi być powzięta w obecności conajmniej połowy ustawowej liczby posłów większością $\frac{3}{5}$ oddanych głosów.

Rozpoznanie spraw i wydanie wyroku należy do Trybunału Stanu. Minister nie może uchylić się od odpowiedzialności konstytucyjnej przez zrzeczenie się urzędu. Z chwilą postawienia w stan oskarżenia minister jest zawieszony w urzędowaniu.

ARTYKUŁ 60.

Ministrowie i delegowani przez nich urzędnicy mają prawo brać udział w posiedzeniach sejmowych i przemawiać poza kolejną

mówców, zapisanych do głosu; w głosowaniach mogą brać udział, o ile są posłami.

ARTYKUŁ 61.

Ministrowie nie mogą piastować żadnego innego urzędu, ani uczestniczyć w zarządzie i władzach kontrolujących towarzystw i instytucji, na zysk obliczonych.

ARTYKUŁ 62.

Jeżeli urząd ministra sprawuje tymczasowy kierownik Ministerstwa, odnoszą się do niego wszelkie przepisy o urzędzie ministra.

Prezes Rady Ministrów w razie potrzeby porucza swoje zastępstwo jednemu z Ministrów.

ARTYKUŁ 63.

Liczbę, zakres działania i wzajemny stosunek ministrów, jak również kompetencje Rady Ministrów określi osobna ustawa.

ARTYKUŁ 64.

Trybunał stanu składa się z Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, jako przewodniczącego, oraz dwunastu członków, których wybierają z poza swego grona: ośmiu Sejm i czterech Senat.

Członkami Trybunału Stanu mogą być wybrane osoby, nie piastujące żadnego urzędu państwowego i używające pełni praw obywatelskich.

Wyboru członków Trybunału Stanu dokonywują Sejm i Senat natychmiast po ukonstytuowaniu się na cały okres kadencji Sejmowej.

ARTYKUŁ 65.

Dla celów administracyjnych Państwo Polskie podzielone będzie w drodze ustawodawczej na województwa, powiaty i gminy miejskie i wiejskie, które będą równocześnie jednostkami samorządu terytorjalnego.

Jednostki samorządowe mogą się łączyć w związki dla przeprowadzenia zadań, wchodzących w zakres samorządu.

Związki takie mogą otrzymywać charakter publiczno-prawny tylko na podstawie osobnej ustawy.

ARTYKUŁ 66.

W organizacji administracji państwowej przeprowadzona będzie zasada dekoncentracji, przy możliwym zespoleniu organów administracji państwowej w poszczególnych jednostkach terytorjalnych — w jednym urzędzie pod jednym zwierzchnikiem, oraz zasada udziału obywateli, powołanych drogą wyborów w wykonaniu zadań tych urzędów w granicach, określonych ustawami.

ARTYKUŁ 67.

Prawo stanowienia w sprawach, należących do zakresu działania samorządu, przysługuje radom obieralnym. Czynności wykonawcze samorządu wojewódzkiego i powiatowego należą do organów, utworzonych na zasadzie zespolenia kolegów, obieranych przez ciała reprezentacyjne, z przedstawicielami państwowych władz administracyjnych i pod ich przewodnictwem.

ARTYKUŁ 68.

Obok samorządu terytorjalnego osobna ustawa powoła samorząd gospodarczy dla poszczególnych dziedzin życia gospodarczego, a mianowicie: Izby rolnicze, handlowe, przemysłowe, rzemieślnicze, pracy najemnej i inne, połączone w Naczelną Izbę Gospodarczą Rzeczypospolitej, których współpracę z władzami państwowymi w kierowaniu życiem gospodarczym i w zakresie zamierzeń ustawodawczych określa ustawy.

ARTYKUŁ 69.

Źródła dochodowe Państwa i samorządu będą ustawami ściśle rozgraniczone.

ARTYKUŁ 70.

Państwo będzie sprawowało nadzór nad działalnością samorządu przez wydziały samorządu wyższego stopnia; nadzór ten mogą jednak ustawy przekazać częściowo sądownictwu administracyjnemu.

Wypadki, w których uchwały organów samorządu wymagać będą wyjątkowo zatwierdzenia przez organy samorządu wyższego stopnia lub przez ministerstwa, będą określone ustawami.

ARTYKUŁ 71.

Odwolanie od orzeczeń organów zarówno rządowych jak i samorządowych dopuszczone będzie tylko do jednej wyższej instancji, o ile ustawy nie przewidują w tym względzie wyjątków.

ARTYKUŁ 72.

Ustawy przeprowadzą zasadę, iż od karnych orzeczeń władz administracyjnych, zapadłych w pierwszej instancji, będzie przysługiwało stronom prawo odwołania się do właściwego sądu.

ARTYKUŁ 73.

Do orzekania o legalności aktów administracyjnych w zakresie administracji tak rządowej jak i samorządowej, powoła osobna ustawa sądownictwo administracyjne, oparte w swej organizacji na współdziałaniu czynnika obywatelskiego i sędziowskiego, z Najwyższym Trybunałem Administracyjnym na czele.

ROZDZIAŁ IV.

SĄDOWNICTWO.

ARTYKUŁ 74.

Sądy wymierzają sprawiedliwość w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

ARTYKUŁ 75.

Organizacja, zakres i sposób działania wszelkich sądów będą określone w drodze ustawodawczej.

ARTYKUŁ 76.

Sędziów mianuje Prezydent Rzeczypospolitej, o ile ustawa nie zawiera innego postanowienia, jednakże sędziowie pokoju z reguły wybierani są przez ludność.

Urząd sędziowski może objąć tylko osoba, odpowiadająca warunkom przez prawo wymaganym.

ARTYKUŁ 77.

Sędziowie są w sprawowaniu swego urzędu sędziowskiego niezawisli i podlegają tylko ustawom.

Orzeczenia sądowe nie mogą być zmienione ani przez władzę ustawodawczą, ani przez władzę wykonawczą.

ARTYKUŁ 78.

Sędzia może być złożony z urzędu, zawieszony w urzędowaniu, przeniesiony na inne miejsce urzędowania lub w stan spoczynku wbrew swojej woli jedynie mocą orzeczenia sądowego i tylko w wypadkach, w ustawie przewidzianych.

Przepis ten nie dotyczy wypadku, gdy przeniesienie sędziego na inne miejsce lub w stan spoczynku jest wywołane zmianą w organizacji sądów, postanowioną w drodze ustawy.

ARTYKUŁ 79.

Sędziowie nie mogą być pociągani do odpowiedzialności karnej ani pozbawiani wolności bez uprzedniej zgody wskazanego przez ustawę sądu, o ile nie są schwytani na gorącym uczynku, lecz i w tym wypadku może sąd zażądać niezwłocznie uwolnienia aresztowanego.

ARTYKUŁ 80.

Odrębne stanowisko sędziów, ich prawa i obowiązki oraz uposażenie określi osobna ustawa.

ARTYKUŁ 81.

Sądy nie mają prawa badania ważności ustaw, należycie ogłoszonych.

ARTYKUŁ 82.

Rozprawy przed sądem orzekającym, zarówno w sprawach cywilnych jak i karnych, są jawne, o ile ustawy w tym względzie nie przewidują wyjątku.

ARTYKUŁ 83.

Do orzekania o zbrodniach, zagrożonych cięższymi karami, i o przestępstwach politycznych będą powołane sądy przysięgłych. Czyny, podlegające sądom przysięgłych, organizację tych sądów i tok postępowania — określą szczegółowe ustawy.

ARTYKUŁ 84.

Ustanawia się Sąd Najwyższy dla spraw sądowych, cywilnych i karnych.

ARTYKUŁ 85.

Organizację sądów wojskowych, ich właściwość, tok postępowania oraz prawa i obowiązki członków tych sądów określa osobne ustawy.

ARTYKUŁ 86.

Do rozstrzygania sporów o właściwość między władzami administracyjnymi a sądami będzie powołany na mocy ustawy osobny Trybunał Kompetencyjny.

ROZDZIAŁ V.

Powszechne obowiązki i prawa obywatelskie.

ARTYKUŁ 87.

Obywatel polski nie może być równocześnie obywatelem innego państwa.

ARTYKUŁ 88.

Obywatelstwo polskie nabywa się:

- a) przez urodzenie z rodziców, mających obywatelstwo polskie,
- b) przez nadanie obywatelstwa ze strony powołanej władzy państwowej.

Inne postanowienia co do obywatelstwa polskiego, jego nabycia oraz utraty określają osobne ustawy.

ARTYKUŁ 89.

Pierwszym obowiązkiem obywatela jest wierność dla Rzeczypospolitej Polskiej.

ARTYKUŁ 90.

Każdy obywatel ma obowiązek szanowania i przestrzegania Konstytucji Państwa i innych obowiązujących ustaw i rozporządzeń władz państwowych i samorządowych.

ARTYKUŁ 91.

Wszyscy obywatele są obowiązani do służby wojskowej.

Rodzaj i sposób, porządek i czas trwania służby, zwolnienie od tego obowiązku oraz wszelkie świadczenia na cele wojskowe będą określone w drodze ustawodawczej.

ARTYKUŁ 92.

Wszyscy obywatele mają obowiązek ponosić wszelkie ciężary i świadczenia publiczne, ustanowione na podstawie ustaw.

ARTYKUŁ 93.

Wszyscy obywatele są obowiązani szanować władzę prawną i ułatwiać spełnianie jej zadań oraz sumiennie pełnić obowiązki publiczne, do jakich powoła ich naród lub właściwa władza.

ARTYKUŁ 94.

Obywatele mają obowiązek wychowania swoich dzieci na prawych obywateli Ojczyzny i zapewnienia im conajmniej pożądanego wykształcenia.

Obowiązek ten określi bliżej osobna ustawa.

ARTYKUŁ 95.

Rzeczpospolita Polska zapewnia na swoim obszarze pełną ochronę życia, wolności i mienia wszystkim bez różnicy pochodzenia, narodowości, języka, rasy lub religii.

Cudzoziemcy używają pod warunkiem wzajemności, równych praw z obywatelami Państwa Polskiego, oraz mają równe z nimi obowiązki, o ile ustawy wyraźnie nie wymagają obywatelstwa polskiego.

ARTYKUŁ 96.

Wszyscy obywatele są równi wobec prawa. Urzędy publiczne są w równej mierze dla wszystkich dostępne, na warunkach, prawem przepisanych.

Rzeczpospolita Polska nie uznaje przywilejów rodowych ani stanowych, jak również żadnych herbów, tytułów rodowych i innych, z wyjątkiem naukowych, urzędowych i zawodowych. Obywatelowi Rzeczypospolitej nie wolno przyjmować bez zezwolenia Prezydenta Rzeczypospolitej tytułów ani orderów cudzoziemskich.

ARTYKUŁ 97.

Ograniczenia wolności osobistej, zwłaszcza rewizja osobista i aresztowanie, dopuszczalne są tylko w wypadkach, prawem przepisanych, i w sposób, określony ustawami, na podstawie polecenia władz sądowych.

O ileby polecenie sądowe nie mogło być wydane natychmiast, powinno być doręczone najpóźniej w ciągu 48 godzin z podaniem przyczyn rewizji lub aresztowania.

Aresztowani, którym w przeciągu 48 godzin nie podano na piśmie z podpisem władz sądowych przyczyny aresztowania, odzyskują niezwłocznie wolność.

Ustawy określają środki przymusowe, przysługujące władzom administracyjnym dla przeprowadzenia ich zarządzeń.

ARTYKUŁ 98.

Nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega. Sądy wyjątkowe są dopuszczalne tylko w wypadkach, oznaczonych ustawami, wydanymi przed popełnieniem czynu karnego. Ściganie obywatela i wymierzenie kary jest dopuszczalne tylko na zasadzie obowiązującej ustawy. Kary, połączone z udręczeniami fizycznymi, są niedozwolone i nikt takim karom podlegać nie może.

Żadna ustawa nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej dla dochodzenia krzywdy i straty.

ARTYKUŁ 99.

Rzeczpospolita Polska uznaje wszelką własność, czy to osobistą poszczególnych obywateli, czy zbiorową związków obywateli, instytucji, ciał samorządowych i wreszcie samego Państwa, jako jedno z najważniejszych podstaw ustroju społecznego i porządku prawnego, oraz poręcza wszystkim mieszkańcom, instytucjom i społecznościom ochronę ich mienia, a dopuszcza tylko w wypadkach, ustawą przewidzianych, zniesienie lub ograniczenie własności czy to osobistej, czy to zbiorowej, ze względów wyższej użyteczności, za odszkodowaniem. Tylko ustawa może postanowić, jakie dobra i w jakim zakresie, ze względu na pożytek ogółu, mają stanowić wyłącznie własność Państwa, oraz o ile prawa obywateli i ich prawnie uznanych związków do swobodnego użytkowania ziemi, wód, minerałów i innych

skarbów przyrody -- mogą, ze względów publicznych, doznać ograniczenia.

Ziemia, jako jeden z najważniejszych czynników bytu narodu i Państwa, nie może być przedmiotem nieograniczonego obrotu. Ustawy określą przysługujące Państwu prawo przymusowego wykupu ziemi, oraz regulowania obrotu ziemią, przy uwzględnieniu zasady, że ustrój rolny Rzeczypospolitej Polskiej ma się opierać na zdolnych do prawidłowej wytwórczości i stanowiących osobistą własność gospodarstwach rolnych.

ARTYKUŁ 100.

Mieszkanie obywatela jest nietykalne. Naruszenie tego prawa przez wejście do mieszkania, rewizję domową i zajęcie papierów lub ruchomości, poza koniecznością wykonania zarządzeń administracyjnych, opartych na wyraźnem upoważnieniu ustawowem, może nastąpić tylko na polecenie władz sądowych, w sposób i w wypadkach, ustawą przepisanych.

ARTYKUŁ 101.

Każdy obywatel ma wolność obrania sobie na obszarze Państwa miejsca zamieszkania i pobytu, przesiedlania się i wychodźstwa, niemniej wolność wyboru zajęcia i zarobkowania oraz przenoszenia swej własności.

Ograniczenie tych praw może wprowadzić tylko ustawa.

ARTYKUŁ 102.

Praca, jako główna podstawa bogactwa Rzeczypospolitej pozostawać ma pod szczególną ochroną Państwa.

Każdy obywatel ma prawo opieki Państwa nad jego pracą, a w razie braku pracy, choroby, nieszczęśliwego wypadku — do ubezpieczenia społecznego, które ustali osobna ustawa.

Państwo ma obowiązek udostępnienia także opieki moralnej i pociechy religijnej obywatelom, którymi się bezpośrednio opiekuje w zakładach publicznych, jak: zakłady wychowawcze, koszary, szpitale, więzienia, przytulki.

ARTYKUŁ 103.

Dzieci bez dostatecznej opieki rodzicielskiej, zaniedbane

pod względem wychowawczym—mają prawo do opieki i pomocy Państwa w zakresie oznaczonym ustawą.

Odjęcie rodzicom władzy nad dzieckiem może nastąpić tylko w drodze orzeczenia sądowego.

Osobne ustawy normują opiekę macierzyństwa.

Praca zarobkowa dzieci niżej lat 15-tu, praca nocna kobiet i robotników młodocianych w gałęziach przemysłu, szkodliwych dla ich zdrowia, jest zakazana.

Stałe zatrudnianie pracą zarobkową dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, jest zakazane.

ARTYKUŁ 104.

Każdy obywatel ma prawo swobodnego wyrażania swoich myśli i przekonań, o ile przez to nie narusza przepisów prawa.

ARTYKUŁ 105.

Poręcza się wolność prasy. Nie może być wprowadzona cenzura ani system koncesyjny na wydawanie druków. Nie może być odjęty dziennikom i drukom krajowym debit pocztowy, ani ograniczone ich rozpowszechnienie na obszarze Rzeczypospolitej.

Ustawa osobna określi odpowiedzialność za nadużycie tej wolności.

ARTYKUŁ 106.

Tajemnica listów i innej korespondencji może być naruszona tylko w wypadkach, prawem przewidzianych.

ARTYKUŁ 107.

Obywatele mają prawo wносить pojedynczo lub zbiorowo petycje do wszelkich ciał reprezentacyjnych i władz publicznych, państwowych i samorządowych.

ARTYKUŁ 108.

Obywatele mają prawo koalicji, zgromadzania się i zawiązywania stowarzyszeń i związków.

Wykonanie tych praw określają ustawy.

ARTYKUŁ 109.

Każdy obywatel ma prawo zachowania swej narodowości i pielęgnowania swojej mowy i właściwości narodowych.

Osobne ustawy państwowe zabezpieczą mniejszościom w Państwie Polskiem pełny i swobodny rozwój ich właściwości narodowościowych przy pomocy autonomicznych związków mniejszości o charakterze publiczno-prawnym, w obrębie związków samorządu powszechnego.

Państwo będzie miało w stosunku do ich działalności prawo kontroli oraz uzupełnienia w razie potrzeby ich środków finansowych.

ARTYKUŁ 110.

Obywatele polscy, należący do mniejszości narodowościowych, wyznaniowych lub językowych, mają równe z innymi obywatelami prawo zakładania, nadzoru i zawiadywania swoim własnym kosztem zakładów dobroczynnych, religijnych i społecznych, szkół i innych zakładów wychowawczych, oraz używania w nich swobodnie swej mowy i wykonywania przepisów swej religii.

ARTYKUŁ 111.

Wszystkim obywatelom poręcza się wolność sumienia i wyznania. Żaden obywatel nie może być z powodu swego wyznania i przekonań religijnych ograniczony w prawach, przysługujących innym obywatelom.

Wszyscy mieszkańcy Państwa Polskiego mają prawo wolnego wyznawania zarówno publicznie jak prywatnie swej wiary i wykonywania przepisów swej religii lub obrządku, o ile to nie sprzeciwia się porządkowi publicznemu ani obyczajności publicznej.

ARTYKUŁ 112.

Wolności wyznania nie wolno używać w sposób przeciwny ustawom. Nikt nie może uchylać się od spełnienia obowiązków publicznych z powodu swoich wierzeń religijnych. Nikt nie może być zmuszony do udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych, o ile nie podlega władzy rodzicielskiej lub opiekuńczej.

ARTYKUŁ 113.

Każdy związek religijny, uznany przez Państwo, ma prawo urządzać zbiorowe i publiczne nabożeństwa, może samodzielnie prowadzić swe sprawy wewnętrzne, może posiadać i nabywać majątek ruchomy i nieruchomy, zarządzać nim i rozporządzać,

pozostaje w posiadaniu i używaniu swoich fundacji i funduszków, tudzież zakładów dla celów wyznaniowych, naukowych i dobroczynnych. Żaden związek religijny jednak nie może stawać w sprzeczności z ustawami państwa.

ARTYKUŁ 114.

Wyznanie rzymsko-katolickie, będące wyznaniem przeważającej większości narodu, zajmuje w Państwie naczelne stanowisko wśród równouprawnionych wyznań.

Kościół Rzymsko-Katolicki rządzi się własnymi prawami. Stosunek Państwa do kościoła będzie określony na podstawie układu ze Stolicą Apostolską, który podlega ratyfikacji przez Sejm.

ARTYKUŁ 115.

Kościóły mniejszości religijnych i inne prawnie uznane związki religijne rządzą się same własnymi ustawami, których uznania państwo nie odmówi, o ile nie zawierają postanowień sprzecznych z prawem.

Stosunek Państwa do tych kościołów i wyznań będzie ustalany w drodze ustawowej po porozumieniu się z ich prawnymi reprezentacjami.

ARTYKUŁ 116.

Uznanie nowego lub dotąd prawnie nieuznanego wyznania nie będzie odmówione związkom religijnym, których urządzenia, nauka i ustrój nie są przeciwne porządkowi publicznemu ani obyczajności publicznej.

ARTYKUŁ 117.

Badania naukowe i ogłaszanie ich wyników są wolne. Każdy obywatel ma prawo nauczać, założyć szkołę lub zakład wychowawczy i kierować nimi, skoro uczyni zadość warunkom, w ustawie przepisany, w zakresie kwalifikacji, bezpieczeństwa powierzonych mu dzieci i lojalnego stosunku do Państwa.

Wszystkie szkoły i zakłady wychowawcze, zarówno publiczne jak i prywatne, podlegają nadzorowi władz państwowych w zakresie, przez ustawy określonym.

ARTYKUŁ 118.

W zakresie szkoły powszechnej nauka jest obowiązkową

dla wszystkich obywateli Państwa. Czas, zakres i sposób pobierania tej nauki określi ustawa.

ARTYKUŁ 119.

Nauka w szkołach państwowych i samorządowych jest bezpłatna.

Państwo zapewni uczniom wyjątkowo zdolnym a niezamożnym stypendja na utrzymanie w zakładach średnich i wyższych.

ARTYKUŁ 120.

W każdym zakładzie naukowym, którego program obejmuje kształcenie młodzieży poniżej lat 18, utrzymywanym w całości lub w części przez Państwo lub ciała samorządowe, jest nauka religji dla wszystkich uczniów obowiązkową. Kierownictwo i nadzór nauki religji w szkołach należy do właściwego związku religijnego z zastrzeżeniem naczelnego prawa nadzoru dla państwowych władz szkolnych.

ARTYKUŁ 121.

Każdy obywatel ma prawo do wynagrodzenia szkody, jaką mu wyrządziły organy władzy państwowej, cywilnej lub wojskowej, przez działalność urzędową, niezgodną z prawem lub obowiązkami służby. Odpowiedzialnem za szkodę jest Państwo solidarnie z winnymi organami; wniesienie skargi przeciw Państwu i przeciw urzędnikom nie jest zależne od zezwolenia władzy publicznej. Tak samo odpowiedzialne są gminy i inne ciała samorządowe oraz organy tychże.

Przeprowadzenie tej zasady określają osobne ustawy.

ARTYKUŁ 122.

Postanowienia o prawach obywatelskich stosują się także do osób, należących do siły zbrojnej. Wyjątki od tej zasady określają osobne ustawy wojskowe.

ARTYKUŁ 123.

Siła zbrojna może być użyta tylko na żądanie władzy cywilnej przy ścisłym zachowaniu ustaw, do uśmierzenia rozruchów lub do przymusowego wykonania przepisów prawnych. Wyjątki od tej zasady dopuszczalne są tylko na mocy ustaw o stanie wyjątkowym i wojennym.

ARTYKUŁ 124.

Czasowe zawieszenie praw obywatelskich: wolności osobistej (art. 97), nietykalności mieszkania (art. 100), wolności prasy (art. 105); tajemnicy korespondencji (art. 106), prawa koalicji, zgromadzania się i zawiązywania stowarzyszeń (art. 108), może nastąpić dla całego obszaru państwowego lub dla miejscowości, w których okaże się konieczne ze względów bezpieczeństwa publicznego.

Zawieszenie takie zarządzić może tylko Rada Ministrów za zezwoleniem Prezydenta Rzeczypospolitej podczas wojny albo gdy grozi wybuch wojny, jakoteż w razie rozruchów wewnętrznych lub rozległych knowań o charakterze zdrady stanu, zagrażających Konstytucji Państwa albo bezpieczeństwu obywateli.

Zarządzenie takie Rady Ministrów w czasie trwania sesji sejmowej musi być natychmiast przedłożone Sejmowi do zatwierdzenia. W razie wydania takiego zarządzenia, mającego obowiązywać na obszarze, obejmującym więcej, niż jedno województwo, w czasie przerwy w obradach sejmowych — Sejm zbiera się automatycznie w ciągu dni 8 od ogłoszenia owego zarządzenia celem powzięcia odpowiedniej decyzji.

Jeśli Sejm odmówi zatwierdzenia, stan wyjątkowy natychmiast traci moc obowiązującą. Jeżeli Rada Ministrów zarządzi stan wyjątkowy po zakończeniu okresu sejmowego lub po rozwiązaniu Sejmu, zarządzenie Rządu powinno być przedłożone Sejmowi nowowybranemu niezwłocznie na pierwszym posiedzeniu.

Zasady te określi bliżej ustawa o stanie wyjątkowym.

Zasady czasowego zawieszenia wyżej wymienionych praw obywatelskich w czasie wojny, na przestrzeni obszaru, objętego działaniami wojennymi, określi ustawa o stanie wojennym.

ARTYKUŁ 125.

Zmiana Konstytucji może być uchwalona tylko w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów, względnie członków Senatu, większością $\frac{2}{3}$ głosów.

Wniosek o zmianę Konstytucji winien być podpisany co najmniej przez $\frac{1}{4}$ część ustawowej liczby posłów, a wniesienie takiego wniosku zapowiedziane co najmniej na 15 dni.

Drugi Sejm, zebrany na podstawie tej Konstytucji, może dokonać rewizji ustawy Konstytucyjnej własną uchwałą, powziętą

większością trzech piątych, przy obecności conajmniej połowy ustawowej liczby posłów.

Co lat 25 po uchwaleniu niniejszej Konstytucji, ma być Ustawa Konstytucyjna poddana rewizji zwyczajną większością Sejmu i Senatu, połączonych w tym celu w Zgromadzenie Narodowe.

ARTYKUŁ 126.

Niniejsza Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej ma moc obowiązującą z dniem jej ogłoszenia, względnie—o ile urzędowistnienie jej poszczególnych postanowień zawisło od wydania odpowiednich ustaw—z dniem ich wejścia w życie.

Wszelkie istniejące obecnie przepisy i urządzenia prawne niezgodne z postanowieniami Konstytucji będą najpóźniej do roku od uchwalenia tej Konstytucji przedstawione ciału ustawodawczemu do uzgodnienia z nią w drodze prawodawczej.

